

**TURUN
YLIOPISTO**

Historioitsijoiden sokeita pisteitä

Reformaattori Petrus Särkilahti ja tulkinnan rajat historiankirjoituksessa

Patrick Uotinen

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2026

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Patrick Uotinen

Historioitsijoiden sokeita pisteitä -- Reformaattori Petrus Särkilahti ja tulkinnan rajat historiankirjoituksessa

Sivumäärät: 51

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastellaan reformaattori Petrus Särkilahden kuvaa suomalaisessa historiankirjoituksessa sekä arvioidaan, mitä hänestä voidaan päätellä alkuperäislähteiden perusteella. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten eri aikakausien historioitsijat ovat tulkinneet Särkilahtea, mitä piirteitä hänen toiminnassaan on korostettu ja mitä on jätetty vähemmälle huomiolle. Lisäksi tutkielmassa tuodaan esiin Särkilahdesta tietoja, jotka ovat pääteltävissä käytettävissä olevasta lähdeaineistosta, mutta jotka eivät ole vakiintuneet osaksi historiankirjoitusta.

Tutkimus jakautuu historiografiseen tarkasteluun ja alkuperäislähteiden analyysiin. Aineistona käytetään sekä Särkilahtea käsittelevää tutkimuskirjallisuutta eri vuosisadoilta että keskeisiä asiakirjalähteitä. Menetelminä sovelletaan lähdekritiikkiä, hermeneuttista tulkintaa sekä lähilukua. Tutkimus osoittaa, että Särkilahden merkitys on eri aikoina tulkittu vaihtelevasti ja hänen rooliaan suomalaisen reformaation varhaisvaiheissa on sekä korostettu että kyseenalaistettu. Osa vakiintuneista käsityksistä perustuu tulkintaperinteisiin, jotka eivät kaikilta osin nojaa alkuperäislähteisiin. Samalla tarkempi lähdeanalyysi mahdollistaa joidenkin aiempien käsitysten täsmentämisen.

Tutkielman johtopäätös on, että Särkilahtea koskeva historiankirjoitus heijastaa laajemmin historiantutkimuksen muuttuvia painotuksia ja että rajallinen lähdeaineisto asettaa keskeiset reunaehdot hänen elämästään tehtäville tulkinnoille.

Avainsanat: historiografia, historiankirjoitus, kirkkohistoria, reformaatio, Petrus Särkilahti, Pietari Särkilahti, Peder Särkelax, Petrus Särkilax, Peter van Aken

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Petrus Särkilähti historiankirjoituksessa	9
2.1	Ennen 1800-lukua: kronikkaperinne ja kuvan muodostuminen.....	9
2.2	1800-luku: Kansallinen historiakuva ja arkistolöydöt	11
2.3	1900- ja 2000-luku: Kriittinen historiantutkimus ja tulkintariita.....	21
3	Petrus Särkilähti alkuperäislähteissä	33
3.1	Opiskeluaika ja kirkollinen ura	33
3.2	Avoliitto, perhe ja perintökiistat	35
4	Lopuksi.....	44
	Lähteet	48

1 Johdanto

Wittenbergiläisten joukosta tuli Suomeen ensimmäisenä maisteri Pietari Särkilahti, joka opetti ahkerasti kouluissa ja Turun tuomiokirkossa kehottaen vakavasti puhdistamaan evankeliumin opin paavillisesta epäjumalanpalvonnasta.¹

Pääteoksessaan *Wahrheit und Methode* (Totuus ja metodi) vuodelta 1960 Hans-Georg Gadamer esittää, että jokainen historiankirjoituksen aikakausi valikoi menneisyydestä sen, mitä pitää tärkeänä. Historiallinen tieto ei ole neutraalia, vaan valikoituu sen mukaan, mikä sen kirjoittamisen hetkellä vaikuttaa merkitykselliseltä. Uusi historiankirjoitus kysyy uusia kysymyksiä, ja paljastaa niin tehdessään uusia, aiemmin kätkeytyjä merkityksiä. Samalla uusi historiankirjoitus saattaa menettää jotain tärkeää jättäessään kysymättä vanhan historiankirjoituksen esittämiä kysymyksiä, jolloin aiemmin keskiössä olleet teemat unohtuvat. Näin historiallinen horisontti ei ole kiinteä, vaan liikkeessä; se muuttuu sen mukaan, miten liikumme itse – ja toisaalta se liikkuu kanssamme.²

Petrus Särkilahden nimi tunnetaan suomalaisessa historiankirjoituksessa hyvin, koska Paulus Juusten nostaa hänet teoksessaan *Suomen piispainkronikka* suomalaisen reformaation airueksi, joka opetti niin Turun kirkossa kuin koulussakin evankelisen opin puhdistamista ja toimi muun muassa Mikael Agricolan opettajana ja innoittajana. Muuten Petrus Särkilahdesta kuitenkin tiedetään suhteellisen vähän. Hän kuului niin sanottuun nuorempaan Särkilahti- eli Stjärnkors-sukuun³, joka sai suomenkielisen nimensä (Iso) Särkilahden⁴ kartanosta Taivassalon pitäjässä ja ruotsinkielisen nimensä vaakunasta, jossa on tähti ja risti. Hänen isoenonsa oli vanhempaan Särkilahti-sukuun kuulunut Turun piispa Magnus III Nicolai⁵. Hänen isänsä oli Turun pormestari Nils Persson, joka tunnettiin nimellä ”Kiukku-Niku”. Petrus Särkilahti mainitaan ensimmäisen kerran, kun hän kirjoittautui opiskelemaan Saksaan Rostockin yliopistoon lokakuussa 1516. Toukokuussa 1517 hän siirtyi Leuvenin⁶ yliopistoon. Saksassa oleskellessaan hän avioitui ja oli ensimmäinen avioitunut pappi koko Ruotsin valtakunnassa. Hän palasi Suomeen viimeistään kesäkuussa 1524. Hän saarnasi Turun

¹ Juusten 1988, 55.

² Gadamer 2006, 291–306.

³ Vanhemmissa teksteissä muodossa ”Stiernkors” tai ”Stjernkors”.

⁴ Nykyinen Iso-Särkilä.

⁵ Tunnetaan myös nimellä Maunu Särkilahti.

⁶ Useimmissa teksteissä käytetään ranskankielistä muotoa ”Louvain”. Koska kaupunki kuitenkin sijaitsee hollanninkielisellä alueella nykyisessä Belgiassa, käytän virallista, hollanninkielistä muotoa ”Leuven”.

kirkossa ja opetti koulussa, oli kaniikki⁷ ja ehti todennäköisesti nousta arkkiteiniksi⁸ ennen kuolemaansa, joka tapahtui vuoden 1529 alkupuolella. Koska hän kuoli ilmeisesti melko nuorena ja hänen työnsä jäi kesken, on hänestä säilynyt vain niukasti alkuperäislähteitä.

Kandidaatintutkielmassani tarkastelen, miten Petrus Särkilahti on nähty historiankirjoituksessa eri aikoina, mitä asioita on milloinkin nostettu esille ja korostettu, ja mitä alkuperäislähteitä on käytetty tai jätetty käyttämättä. Tarkasteltavana on sekä akateemista että populaaria historiankirjoitusta. Särkilahtea koskevia alkuperäislähteitä on säilynyt hyvin niukasti, ja ne ovat asettaneet ja asettavat edelleen rajat häntä koskevalle tutkimukselle. Käytettävissä oleva alkuperäisaineisto asettaa rajat myös tämän tutkielman teemoille. Niistä voidaan saada lähinnä tietoa Särkilahden opiskelusta, kirkollisesta työstä, omaisuudesta sekä perhesuhteista. Alkuperäisaineiston niukkuuden vuoksi en keskity vain yhteen osa-alueeseen, vaan tutkin sitä, mitä Petrus Särkilahdesta ylipäänsä voidaan tietää nykyisin saatavilla olevien lähteiden perusteella. Käsittelen myös jonkin verran Särkilahden sukulaisia, erityisesti hänen vävyään Peter van Akenia, koska tätä koskeva lähdeaineisto muodostaa myös keskeisen todisteen Särkilahden perhesuhteiden osalta. Lopuksi tarkoitukseni on myös tuoda Petrus Särkilahdesta esille tietoa, jonka pystymme päättämään nykyisin tunnetuista alkuperäislähteistä, jotka tähänastinen historiankirjoitus on jättänyt huomiotta.

Eri lähteissä ja tutkimuskirjallisuudessa Särkilahden nimestä käytetään eri muotoja. Ainoassa tunnetussa hänen itse kirjoittamassaan alkuperäislähteessä, testamentissa vuodelta 1524, hän käyttää itsestään nimitystä “Peder Serkelax”. Muissa alkuperäislähteissä hänen nimensä esiintyy muodoissa “Petrus Sarkelaxt de Abold”, “Petrus Sarquelayx de Fynlandia Filfandensis dioc”, “Pedher Serkelax”, “Peder Särkilax”, “Pedher Sergilax”, “Peer Serkelax”, “Peder Särkelax” ja “Per Särckelax”. Nykyruotsiksi käytetään muotoa “Peder Särkilax”, suomeksi yleisimmin käytetty muoto on “Pietari Särkilahti”, joka on kuitenkin otettu käyttöön huomattavasti Särkilahden kuoleman jälkeen. Juusten ja Porthan käyttävät teoksissaan muotoa “Petrus Särkilax”, Kustavi Grotenfelt muotoa “Pietari Särkilaksi”⁹ ja Jussi Nuorteva Kansallisbiografiaan kirjoittamassaan artikkelissa muotoa “Petrus Särkilahti”. Epäröityäni

⁷ Kaniikki eli kanunki oli tuomiokapitulin jäsen.

⁸ Arkkiteini oli tuomiokapitulin toiseksi korkein virka heti piispan jälkeen.

⁹ Grotenfelt 1902, 27.

pitkään, mitä muotoa käyttäisin omassa tutkielmassani, päädyin lopulta seuraamaan Nuortevan esimerkkiä ja käyttämään muotoa “Petrus Särkilahti”.

Ajallisesti alkuperäislähteet ajoittuvat pääasiassa 1500-luvulle. Alkuperäislähteissä Petrus Särkilahti mainitaan ensimmäisen kerran 1516, ja hänet mainitaan “autuaana” eli edesmenneenä vuonna 1529. Hänen kuolemansa jälkeen alkoivat riidat hänen perinnöstään, ja asiakirjoja niihin liittyen on vuoteen 1572. Vielä vuonna 1588 suoritettiin Petrus Särkilahden veljen Göstaffin perinnönjako, jonka perusteella voidaan päätellä Petrus Särkilahtea koskevaa tietoa. Alkuperäislähteinä käytän pääasiassa Reinhold Hausenin toimittamia asiakirjakokoelmia *Finlands Medeltidsurkunder* ja *Bidrag till Finlands historia*, Joh. Ax. Almqvistin toimittamaa asiakirjakokoelmaa *Konung Gustaf den förstes registratur*, K.G. Leinbergin toimittamaa asiakirjakokoelmaa *Handlingar rörande finska kyrkan och presterskapet*, sekä Kustavi Grotenfeltin toimittamaa Jaakko Teitin valitusluetteloa Suomen aatelista vastaan v. 1555–1556.

Tarkastelun kohteena oleva historiankirjoitus alkaa Paulus Juustenin Suomen piispainkronikasta, jossa esitetään ensimmäiset, niukat mutta perustavanlaatuiset tiedot Särkilahdesta. Johannes Messenius muokkasi ja osin väritti varhaista kuvaa Särkilahdesta teoksissaan *Suomen riimikronikka* sekä *Suomen, Liivinmaan ja Kuurinmaan vaiheita*, jotka ovat vaikuttaneet useiden myöhempien historioitsijoiden tulkintaan Särkilahdesta. Henrik Gabriel Porthanin väitöskirja *M. Pauli Juusten Chronicon episcoporum Finlandensium, annotationibus et apparatu monumentorum illustratum* tarkastelee Juustenin ja Messeniuksen kirjoituksia kriittisesti ja loi pohjan myöhemmälle kriittiselle historiankirjoitukselle. Sven Gabriel Elmgrenin kirjoitus ”Peder Särkilax” teoksessa *Finlands minnesvärde män* edustaa 1800-luvun puolivälin tietämystä Särkilahdesta ja kertoo häneen kohdistuneesta kiinnostuksesta nousevan kansallisuusaatteen aikana. Zachris Topeliuksen *Maamme kirja*, joka ei käsittele Särkilahtea kovin syvällisesti tai asiantuntevasti, oli hyvin vaikutusvaltainen teos ja vaikutti merkittävästi yleiseen mielikuvaan Särkilahdesta. Herman Råbergh arvioi kirjassaan *De reformatoriska ideernas utveckling i Finland intill framträdandet af Agrikolas finska översättning af Nya Testamentet* Särkilahden roolia ja merkitystä reformaatiolle Suomessa. Karl Gabriel Leinberg edisti Särkilahti-tutkimusta kenties enemmän kuin kukaan muu kirjoituksillaan *Historiallinen arkisto* -sarjassa. Kustavi Grotenfelt kokosi kirjassaan *Suomen historia uskonpuhdistuksen aikakaudella 1521–1617* parasta sen hetkistä tietämystä Särkilahdesta. Eric Anthoni puolestaan pyrkii mitätöimään Särkilahden merkityksen

suomalaisena reformaattorina kirjoituksissaan "Peder Särkilax och hans bild i den historiska framställningen" ja "Några uppgifter om brott mot celibatsbudet i Finland särskilt mot slutet av medeltiden". Kauko Pirisen väitöskirja *Turun tuomiokapituli keskiajan lopulla* taustoittaa Särkilahden opiskeluaikoja. Sama tekijä pyrkii vastaamaan Eric Anthonin väitteisiin kirjassaan *Turun tuomiokapituli uskonpuhdistuksen murroksessa*. Simo Heinisen teokset *Nuori Mikael Agricola* sekä *Mikael Agricola: elämä ja teokset* jatkavat siitä, mihin Pirinen jäi, ja tarkastelevat Särkilahden vaikutusta osana laajempaa humanistista virtausta. Jussi Nuortevan *Kansallisbiografiaan* kirjoittama biografia "Särkilahti, Petrus (K 1529)" kokoaa nykyistä Särkilahti-tietämystä. On myös mainittava Mika Kallioisen *Kansallisbiografiaan* kirjoittama biografia "Aken, Peter van (mainitaan 1514–1559)", joka käsittelee Petrus Särkilahden vävyä. Oikeushistoriallista syvyyttä analyysiin tuo Mia Korpiolan artikkeli "Varhaiset pappisavioliitot ja pappien lasten kiistelty perintöoikeus", joka tarjoaa kontekstin tutkielman loppuosassa käsiteltäville oikeustaisteluille.

Tutkimuksessa sovelletaan historiantutkimuksen keskeisiä perusmenetelmiä, erityisesti lähdekritiikkiä ja hermeneuttista tulkintaa. Lähdekritiikissä erotetaan ulkoinen ja sisäinen lähdekritiikki, joista edellinen tarkastelee lähteen aitoutta, alkuperää ja ajoitusta, kun taas jälkimmäinen kohdistuu lähteen sisältöön, sen tuottajaan ja syntykontekstiin sekä näiden vaikutukseen lähteen luotettavuuteen.¹⁰ Tutkimuksessa lähteitä tarkastellaan hermeneuttisesta näkökulmasta, jossa niiden merkityksiä pyritään ymmärtämään omassa historiallisessa kontekstissaan sekä suhteessa aiempaan tutkimukseen.¹¹ Lähteiden analyysissä hyödynnetään myös lähilukua, jossa yksittäisiä tekstejä tarkastellaan huolellisesti niiden kielellisten ja kontekstuaalisten merkitysten selvittämiseksi, ja lähteitä tulkitaan suhteessa toisiinsa kokonaiskuvan muodostamiseksi.¹²

Luku 2 on historiografinen analyysi, jossa pyrin tutkimaan, miten historioitsijat eri aikoina ovat tulkinneet Särkilahtea käytettävissään olevien lähteiden perusteella, miltä osin tulkinnat ovat olleet epäjohdonmukaisia ja miten ne ovat poikenneet toisistaan. Luvussa 3 tarkastelen sekä samoja alkuperäislähteitä, joita luvussa 2 mainitut historioitsijat ovat jo käyttäneet, että sellaisia, joita he eivät ole löytäneet tai jotka he ovat jostain muusta syystä sivuuttaneet, ja

¹⁰ Danielsbacka, Hannikainen & Tepora 2022, 15.

¹¹ Danielsbacka, Hannikainen & Tepora 2022, 16--17.

¹² Ihalainen & Valtonen 2022, 201.

pyrin tuomaan keskusteluun oman tulkintani aiempia historioitsijoita askarruttaneista kysymyksistä.

Olen hyödyntänyt tekoälyä (ChatGPT ja Gemini) apuna alkuperäislähteiden suomentamisessa. Ruotsin ja hollannin kielen taidoillani olen kyennyt päättämään, ovatko suomennokset vanhasta ruotsista sekä keskialasaksasta oikein vai väärin, ja tarvittaessa pyytänyt tekoälyä tekemään tarkistuksia. Latinan osalta olen pyytänyt latinan taitoista ystävääni Johan Brandt till Grevnäsiä tarkistamaan käännökset, ja haluan tässä yhteydessä kiittää häntä hänen avustaan.

2 Petrus Särkilahti historiankirjoituksessa

2.1 Ennen 1800-lukua: kronikkaperinne ja kuvan muodostuminen

Petrus Särkilahti mainitaan ensimmäisen kerran historiankirjoissa Paulus Juustenin¹³ (n. 1520 – 22.08.1575) alun perin latinaksi 1550–1570-luvuilla kirjoittamassa teoksessa *Suomen piispainkronikka*. Tämä teos tekee Juustenista ensimmäisen nimeltä tunnetun suomalaisen historioitsijan. Piispainkronikka julkaistiin painettuna vasta 1728 ja tunnettiin sitä ennen käsikirjoituskopioina, joista on säilynyt 11 eri versiota.¹⁴

Arvid Kurkea koskevassa luvussa Juusten kertoo, kuinka vuonna 1518 Luther aloitti uskonpuhdistuksen ja kuinka “Wittenbergiläisten joukosta tuli Suomeen ensimmäisenä maisteri Pietari Särkilahti, joka opetti ahkerasti kouluissa ja Turun tuomiokirkossa kehottaen vakavasti puhdistamaan evankeliumin opin paavillisesta epäjumalanpalvonnasta”.¹⁵ Mikael Agricolaa käsittelevässä luvussa Juusten kertoo: “Koska hän [Agricola] samalla oli omaksunut oikean apostolisen opin alkeita maisteri Pietari Särkilahden opetuksesta ja saarnoista, hänet vihittiin papiksi.”¹⁶

Nämä tiedot toistuvat miltei kaikessa Petrus Särkilahtea käsittelevässä suomalaisessa historiankirjoituksessa ja muodostavat hänestä kuvan uskonpuhdistuksen airuena ja Mikael Agricolan opettajana. Toisaalta näitä tietoja on myös ylitulkittu.

Paulus Juusten saapui Turun kouluun 1536 Särkilahden jo kuoltua, joten Juusten tuskin koskaan tapasi Särkilahtea henkilökohtaisesti. Mutta Juusten tunsi todennäköisesti useita Särkilahden työtovereita ja oppilaita, joilta on kuullut Särkilahdesta ja hänen työstään. Lisäksi Juustenilla on Turun piispana luonnollisesti ollut käytössään tuomiokapitulin arkistot.

Johannes Messenius näyttää käyttäneen Juustenia lähteenään ilman viittausta, mikä heikentää hänen esityksensä lähdekriittistä arvoa. Hän mainitsee Petrus Särkilahden teoksissaan *Scandia Illustrata* sekä *Suomen riimikronikka*.¹⁷ Hän kuitenkin ylitulkitsi Juustenin käyttämän sanan

¹³ Paulus Juusten tunnetaan kirjallisuudessa myös nimellä Paavali Juusten, Paul Juusten ja Pável Juusten.

¹⁴ Heininen 1988, 27–33.

¹⁵ Juusten 1988, 55.

¹⁶ Juusten 1988, 59.

¹⁷ Messenius kirjoitti molemmat kirjat 1600-luvulla, mutta ne on julkaistu vasta hänen kuolemansa jälkeen 1700-luvulla.

“wittenbergiläiset”. *Scondia Illustratassa* hän kertoo, että vuoden 1529 “paikkeilla tohtori Lutherin oppilas maisteri Pietari Särkilahti oli superintendentin toimeksiannosta ensimmäisenä tuonut uskonpuhdistuksen Suomen kirkkoihin ja kouluihin”.¹⁸ *Suomen riimikronikassa* Messenius tulkitsee Juustenia vielä pidemmälle ja kertoo Särkilahden lähteneen Saksiin opiskelijaksi ja olleen “tohtori Lutherin oppilas Wittenbergissä”, mistä hän palasi kotiin levittämään “luterilaista uskoa kaikkien Suomessa asuvien keskuudessa, kirkoissa, kouluissa ja niin edespäin” ja tehneen tämän “siltoin kun kukaan ei ollut maassa vihittynä piispana, joka ottaa työn tehdäkseen,¹⁹ ei piitannut vihkimättömistä, joilla oli siihen vähän valtaa. Tässä toimessa käy niin, että kuningas pitää hänen kanssaan yhtä.”²⁰ Myöhemmässä, erityisesti populaarissa historiankirjoituksessa toistuva käsitys, että Särkilahti olisi opiskellut Wittenbergissä Lutherin oppilaana, perustuu mitä ilmeisimmin tähän Messeniuksen tulkintaan. Tätä ei kuitenkaan nykyisin tunnettu alkuperäisaineisto tue, vaan kuten myöhemmin ilmenee, Särkilahden tiedetään opiskelleen Rostockissa ja Leuvenissä, ja Juustenin otaksutaan tarkoittaneen “wittenbergiläisillä” luterilaisia.

Vuosina 1784–1800 Henrik Gabriel Porthan julkaisi 56 väitöskirjana²¹ kriittisen, kommentein varustetun version Juustenin piispainkronikasta nimellä *M. Pauli Juusten episcopi quond. Aboënsis, chronicon episcoporum Finlandensium, : annotationibus et apparatu monumentorum illustratum. Disputationibus academicis proposuit.*²² Porthan tutkii kriittisesti Juustenin piispainkronikkaa ja vertaa sen tietoja muun muassa niin kutsuttuun *Palmskiöldin katkelmaan*²³. Petrus Särkilahden osalta Porthan toistaa, mitä Juusten hänestä kirjoittaa,²⁴ ja huomauttaa seuraavaa:

Suomen kirkon reformaation varhaisimmista yrityksistä, jotka tehtiin juuri tähän aikaan, meillä ei ole mistään muualta saatavilla sen varmempaa tai täydellisempää tietoa kuin se, minkä oma kirjoittajamme muutamain sanoin esittää. Tästä on ilmeistä, että myös Messenius on ammentanut tietonsa tästä lähteestä. Emmekä tiedä maisteri

¹⁸ Messenius 1988, 74.

¹⁹ Suomenoksessa saattaa olla tässä kohtaa virhe, sillä Porthanin latinankielisen sitaatin mukaan tässä kohdassa lukee “Tämän hän teki turvallisesti siltoin, kun maassa ei ollut ketään vihittyä piispaa, joka olisi voinut estää tuon työn.” Porthan 1859, 611. Saamatta käsiinsä alkuperäistä Messeniuksen tekstiä ei tämän tutkielman kirjoittaja voi päättää, oliko Porthan vai suomentaja erehtynyt käännöksessään.

²⁰ Messenius 2004, 99–100.

²¹ Heininen 1988, 28.

²² Porthan 1859.

²³ Palmskiöldin katkelma tosin on Simo Heinisen mukaan kirjoitettu Juustenin kirjuriin Henricus Mattheinin käsialalla, ja on siis Juustenin kronikan konsepti. Heininen 1988, 22.

²⁴ Porthan 1859, 597; 612.

Pietari Särkilahdesta, tämän työn ensimmäisestä toimeenpanijasta Suomessa, enempää kuin mitä tässä kerrotaan.²⁵

Porthan myös toteaa, että “emme tiedä, mitä virkaa Särkilahti Suomessa hoiti, paitsi että Juusten kertoo hänen opettaneen Turun kouluissa ja kirkossa uskollisesti ja johdonmukaisesti evankelisen opin puhdistamista paavillisesta epäjumalanpalveluksesta”.²⁶ Porthanin kirjoittaessa väitöskirjaansa kaikki alkuperäisaineisto ei ollut vielä helposti saatavilla. Arkistoja ja alkuperäisaineistoista koottuja asiakirjakokoelmia oli toki olemassa jo Porthanin aikana, ja hänen tiedetään saaneen käsiinsä ainakin *Turun tuomiokirkon Mustakirjan*,²⁷ mutta arkistojen laajamittainen ja systemaattinen hyödyntäminen historiantutkimuksessa alkoi varsinaisesti vasta Leopold von Ranken toimesta 1800-luvulla. Messeniusta Porthan kritisoi ja epäilee ilmeisesti katolisuuden sympatisoinnista. Porthanin tulkinnan mukaan Messenius nimittäin katsoi Särkilahden saavuttaman menestyksen luterilaisen opin edistämiseksi Suomessa johtuneen siitä, ettei hiippakunnassa tuolloin ollut vihittyä piispaa, joka olisi voinut häntä estää. Lisäksi Messenius, edelleen Porthanin tulkinnan mukaan, antaa kiitosta vihkimättömälle piispalle Ericus Svenoniukselle, jonka Porthan ja mahdollisesti Messeniuskin katsoi pyrkineen estämään uskonpuhdistuksen.²⁸ Messeniuksen tekstin voi kuitenkin tulkita myös niin, että hän kiitteli Svenoniusta vain siitä, että tämä vastusti kirkon varojen käyttämistä sotilaallisiin tarkoituksiin.

2.2 1800-luku: Kansallinen historiakuva ja arkistolöydöt

1800-luvun puolivälin tienoilla kansallinen herääminen synnytti kysyntää suomalaisille suurmiehille ja Petrus Särkilahdenkin nimi nostettiin esille.

Ruotsinkielisessä historiategoksessa *Fosterländskt album* häntä kuvataan seuraavasti:

Vain vähän myöhemmin kuin evankelinen oppi alkoi levitä Ruotsissa, palasi todennäköisesti vuoden 1525 lopulla Peter Särkilax maisterina – joka oli tuolla aikakaudella merkittävä arvonimi – Wittenbergistä, missä hän oli saanut Lutherin ja Melancthonin uudet opit kuulla heidän omasta suustaan. Hän ryhtyi heti innokkaasti ja horjumattoman vakaumuksen voimalla saarnaamaan protestantismin uskonnollisia opinkappaleita Turussa, jossa hän toimi kaniikkina eli tuomiokapitulin jäsenenä. Hän on siten ensimmäinen evankelinen saarnaaja maassamme ja kirkkokuntamme

²⁵ Porthan 1859, 612.

²⁶ Porthan 1859, 631.

²⁷ Porthan 1982, 129–131

²⁸ Porthan 1859, 611.

perustaja. Valitettavasti historialliset lähteet eivät ole säilyttäneet paljoakaan sen miehen muistoa, joka tämän suuren tehtävänsä vuoksi on niin rakas isänmaalle. Hänen voimakkaan sanansa vaikutuksesta, niin koulussa kuin saarnastuolista käsin, tietämättömyyden ja taikauskon usvat väistyivät vähitellen, niin että pian vuoden 1530 jälkeen Martin Skytte, joka oli kyllä valittu ja asetettu katoliseksi piispaksi mutta sydämessään protestantismille omistautunut, saattoi vähitellen poistaa yhden roomalaisen käytännön toisensa jälkeen.²⁹

Kirjoitus on populaarihistoriallisesti kaunopuheinen, ja esittää Särkilahden kirkkokunnan perustajana. Viitteitä ei kuitenkaan ole käytetty, joten ei ole selvää, mistä on peräisin tieto, että Särkilahti toimi Turussa kaniikkina. Tätä Juusten ei maininnut, eivätkä Messenius ja Porthan tiedäneet, mutta myöhemmin julkaistujen alkuperäisaineistojen perusteella tieto pitää paikkansa. Kirjoituksessa viedään entistä pidemmälle Messeniuksen tulkintaa opiskelusta Wittenbergissä, nyt hänen kerrotaan kuulleen paitsi Lutherin, myös Melanchtonin opit suoraan heiltä itseltään.

Teoksessa *Finlands minnesvärde män: Samling af lefnadsteckningar* nimimerkki S.E., jonka takaa löytyy Sven Gabriel Elmgren³⁰, aloittaa Särkilahti-elämäkertansa toteamalla:

Maisteri Peder Särkilax kuuluu niihin muistettaviin miehiin, joiden nimi esiintyy historiallisissa asiakirjoissa varsin usein, mutta joiden persoonasta tuskin saadaan juuri mitään tietoa. Hänen työnsä, reformaation käyttöönotto Suomessa, on suuri ja kauaskantoinen, mutta hänestä itsestään historioitsija ei kykene ilmoittamaan sen paremmin synnyin- kuin kuolinvuottakaan, eikä oikeastaan muuta kuin että hän saarnasi evankeliumia voimallisesti; lähteissä hän esiintyy ainoastaan 'huutavana äänenä'. Hänen elämäkertansa täytyy näin ollen muodostua kuvaukseksi luterilaisen reformaation ensiaskeleista Suomessa, jossa tämän saarnaajan nimi on erottamattomasti mukana.³¹

Vaikka Elmgren tämän mukaisesti keskittyy Särkilahti-elämäkerrassaan pääasiassa kuvaamaan reformaation alkua Suomessa, pyrkii hän myös tuomaan esille uutta biografista tietoa Särkilahdesta. Hän esittää tuolloiselle historiankirjoitukselle ilmeisesti uutena havaintona Särkilahden kuulumisen aateliseen Stiernkors-sukuun ja antaa tietoja tämän perheestä. Särkilahden kerrotaan opiskelleen Wittenbergissä³² ja tulleen Turussa kaniikiksi. Elmgren arvioi protestanttismielisen Särkilahden nousun kaniikiksi viittaavan joko voimakkaaseen suojelijaan tai suureen oppineisuuden arvostukseen, sillä Turun

²⁹ Kellgren, Tengström ja Tigerstedt 1847, 133–134.

³⁰ A.D.: Suomen Muistettavat Miehet. Suometar 23.12.1853.

³¹ S.E. (Sven Gabriel Elmgren) 1853–1854, 120.

³² Teksti sisältää viittauksia Messeniuksen riimikronikkaan, josta tieto lienee peräisin.

tuomiokapituli oli tuolloin vielä täysin katolinen. Särkilahden elämänvaiheita valottaa myös tieto kuninkaallisesta kirjeestä vuodelta 1526, jolla Särkilahti sai haltuunsa puolet tätinsä Naantalin luostarille luovuttamasta tilasta Taivassalossa.

Särkilahden häviäminen lähteistä vuoden 1528 jälkeen saa Elmgrenin arvelemaan tämän kuolleen 1530-luvun alussa. Hän perustelee ajoitusta sillä, että “Agricolan tiedetään saapuneen Turkuun noin vuonna 1530 ja kuolleen Särkilahden saarnaavan”. Tässä Elmgren kuitenkin erehtyy, sillä Agricola lienee saapunut Turkuun jo 1528 ja ehtinyt seurata Särkilahden saarnoja ja opetusta noin vuoden ajan.³³ Elmgren katsoo Särkilahden vaikuttaneen reformaatioon lähinnä oppilaidensa, näiden joukossa Mikael Agricolan, kautta. Elmgren myös arvioi, että koska Särkilahden kotipitäjä Taivassalo on suomenkielistä aluetta, tämä on todennäköisesti myös saarnannut suomeksi ja auttanut siten reformaation leviämistä suomenkielisten keskuuteen. Elmgren tiivistää Särkilahden roolin kylväjäksi, joka katosi heti laskettuaan siemenen maanmiestensä sydämiin, jättämättä kirjoituksia jälkimaailmalle.

Elmgren tuo esille uusia tietoja Särkilahdesta ja mainitsee kirjoituksensa lopussa useita lähteitä (joskaan viitteitä, joissa olisi mainittu tarkempia sivunumeroita ei kirjoituksessa ole), mukaanlukien “Arvidsson Handlingar”, mikä tarkoittaa Adolf Iwar Arwidssonin julkaisemaan *Handlingar till upplysning af Finlands häfder* -nimistä Suomen historian julkaisusarjaa, joka julkaistiin kymmenenä osana vuosina 1846–1858.³⁴ Elmgrenin vuonna 1853 julkaistu Särkilahti-biografia siis ilmestyi Arwidssonin julkaisusarjan vielä ilmestyessä ja perustui osin viimeisimpiin asiakirjalöytöihin. Toisaalta Elmgrenin kirjoituksessa ei ole minkäänlaista viitettä Juustenin piispainkronikkaan, joten Juustenin Särkilahdesta antamat tiedot tulevat hänelle Messeniuksen kautta ja värittäminä. Elmgrenin kirjoituksen voidaan kuitenkin olettaa perustuneen suurelta osin hänen omaan tutkimukseensa ja päättelyynsä.

Elmgrenin tutkimustyö sijoittuu siihen aikaan, jolloin Leopold von Ranken ajatukset arkistolähteisiin perustuvasta historiankirjoituksesta levisivät Euroopassa ja arkistolähteitä alettiin systemaattisemmin koota lähdejulkaisuiksi ja asiakirjakokoelmiksi, josta esimerkkinä on Elmgrenin käyttämä Arwidssonin julkaisusarja, joka edelsi Reinhold Hausenin vuosina 1881–1917 julkaistua viisiosaista *Bidrag till Finlands Historia* (BFH) sekä vuosina 1910–

³³ Heininen 1976, 16–17.

³⁴ Finlands minnesvärde män: Samling af lefnadsteckningar. 1. bandet 1853–1854, 120–133.

1935 julkaistua kahdeksanosaista *Finlands Medeltidsurkunder* (FMU) -sarjaa. Tällaisten lähdejulkaisujen yleistyminen toi historioitsijoiden ulottuville entistä helpommin alkuperäisaineistoa, mikä johti uusiin tutkimustuloksiin.

Vuosina 1854–1864 ilmestyi ruotsalaisen sukututkijan Gabriel Anrepin *Svenska adelns ättartaflor*, joka on syytä mainita vain siksi, että se esittää virheellisesti, että Petrus Särkilahden isä, Turun pormestari Nils Pedersson eli “Kiukku-Niku” olisi kuulunut vanhempaan Stjernkors- eli Särkilahti-sukuun, ja tämä käsitys toistuu joissain myöhemmissä kirjoituksissa. Anrep väittää Nils Pederssonin olleen valtaneuvos Nils Olofsson Stjernkorsin poika, vaikka jo patronymista selviää, että Nils Pederssonin isän nimi oli Peder.³⁵ Todellisuudessa nuoremman suvun yhteys vanhempaan kulkee naislinjaa Nils Pederssonin vaimon Carinin ja tämä äidin Martan kautta, ei hänen itsensä kautta.³⁶ Anrep myös antaa Petrus Särkilahden tyttärelle nimeksi “Malin”, joka sittemmin toistuu useissa muissa kirjoituksissa, mutta koska Anrep ei anna minkäänlaisia lähdeviitteitä, ei tätä tietoa ole valitettavasti mahdollista tarkistaa häneltä. Hän kuitenkin kertoo “Malinin” avioituneen 1545 “med unga Peter von Acken”.³⁷ Tieto tyttären miehen nimestä voidaan vahvistaa myöhemmin löydetyistä alkuperäislähteistä,³⁸ joten on mahdollista, että Anrepillä on ollut käytettävissään jokin muu lähde, josta myös tyttären nimi ilmenee.

Suomen, Pohjoismaiden ja Venäjän historian professori ja Helsingin yliopiston rehtori, myöhemmin yleisen historian professori Zachris Topelius julkaisi koulujen oppikirjaksi teoksen *Boken om Vårt Land* (1875). Sen ensimmäinen suomennos, *Maamme kirja* ilmestyi vuonna 1876 Johan Bäckvallin käännöksenä, ja Paavo Cajander uudistama suomennos toiseen laitokseen jo vuonna 1878. *Maamme kirjaa* uudistettiin tämän jälkeen useaan otteeseen. Viimeinen uudistus tehtiin vuonna 1944 sen 47. korjattuun painokseen, ja tästä versiosta julkaistiin oppilaitosten käyttöön vielä vuonna 1965 viimeinen, 57. painos.³⁹ Teos oli siis suomalaisissa kouluissa käytössä oppikirjana lähes sadan vuoden ajan. Se vaikutti merkittävästi useiden koululaissukupolvien käsityksiin Suomen historiasta, ja oli siksi poikkeuksellisen vaikutusvaltainen oppikirja. Särkilahdesta Topelius kirjoittaa seuraavasti:

³⁵ Anrep 1864, 190–191.

³⁶ Ramsay 1909–1916, 429–431.

³⁷ Anrep 1864, 191.

³⁸ HFKP I 165, 122–123.

³⁹ Topelius 2019, 13–37.

“Nuori suomalainen maisteri, nimeltä Pietari Särkilahti, oli käynyt oppia Lutheruksen kaupungissa Wittenbergissä ja alkoi saarnata hänen oppiansa Turun tuomiokirkossa. Aika oli sopiva; piispa oli kuollut, hänen pappinsa olivat neuvottomina, sota oli maassa ja kenelläkään ei ollut aikaa estää uuden opin levittämistä.”⁴⁰ Kuten koulujen oppikirjoissa yleensäkin, *Maamme kirjassa* ei ole lähdetietoja, joista kirjassa esitetyt tiedot voisi tarkistaa. Kuitenkin väite, että Särkilahti olisi opiskellut Wittenbergissä ja ajatus, että aika oli hänelle sovelias, koska piispaa ei ollut, viittaisi siihen, että Topelius oli saanut Särkilahtea koskevan tietonsa Messeniuksen Riimikronikasta.

Vuonna 1880 julkaistussa kirjassaan *De reformatoriska ideernas utveckling i Finland intill framträdandet af Agrikolas finska översättning af Nya Testamentet* kirkkohistorian professori, myöhemmin myös Porvoon piispa Herman Råbergh kertoo, että “Petrus af ätten Stjernkors till Särkilaks”, Lutherin oppilas, palasi Suomeen ja tuli kaniikiksi Turussa, ja levitti evankeliumiin perustuvaa käsitystään kristinuskosta paitsi saarnoillaan Turun tuomiokirkossa myös opetuksensa kautta katedraalikoulussa. Råbergh huomaa myös, että Särkilahti sai omasta pyynnöstään puolet Tammiston tilasta, joka oli luovutettu Naantalin luostarille hänen tätinsä ryhtyessä nunnaksi, mutta joka kuninkaan toimesta otettiin siltä pois vuonna 1526, siis jo ennen Västeråsin resessiä.⁴¹ Råbergh toistaa myös sen, mitä Juusten kertoi Särkilahden työstä evankelisen opin puhdistamisesta, ja katsoo, että jos viimeisin tutkimus pitää paikkansa ja Särkilahti oli tosiaan avioitunut Saksassa, se yhdessä Juustenin antaman todistuksen kanssa viittaa siihen, ettei Särkilahden reformaation aatteiden julistus suinkaan ollut lempeää tai varovaista suhteessa vallitsevaan järjestykseen. Råbergh myös arvioi, ettei Särkilahti synnyttänyt toiminnallaan laajempaa liikettä Suomessa, mutta hänen julistamansa opit saivat kannatusta Turun koulussa opiskelevan nuorison keskuudessa ja muodostuivat elinvoimaiseksi siemeneksi tulevia satoja varten. Raamatun suomentaminen ei tullut vielä ajankohtaiseksi – ehkä siksi, ettei siihen löytynyt pätevää suomentajaa, minkä Råbergh katsoo syyksi sille, että Maisteri Petruksen levittämät reformatoriset aatteet juurtuivat vain suppeaan sivistyneiden piiriin, mutta jäivät itse kansalle vieraiksi.⁴²

⁴⁰ Topelius 2019, 277.

⁴¹ Västeråsin resessissä päätettiin, että Ruotsissa sai saarnata ainoastaan puhdasta Jumalan sanaa, kirkon ylimääräinen omaisuus ja piispojen linnat siirtyisivät kruunulle, ja aateli sai takaisin rälssitilat, jotka olivat siirtyneet siltä kirkolle vuoden 1454 jälkeen. Karonen 2008, 74–75.

⁴² Råbergh 1880, 13–14.

Vuosina 1879–1883 ilmestyi Suomen Historiallisen Seuran toimittama *Biografinen nimikirja: elämäkertoja Suomen entisiltä ja nykyajoilta*. Siinä on lähdeviittaus Elmgrenin ja Råberghin kirjoituksiin, “y.m.” (sic). Se toistaa pitkälti Elmgrenin ja Råberghin esille tuomia asioita, pienillä ilmeisesti lisävärin vuoksi tehdyillä lisäyksillä; esimerkiksi Särkilahden “saarna, joka näkyy kääntyneen suorastaan kansalle, sen omalla kielellä, voittikin pian suosijoita varsinkin Turun opiskelevan nuorison kesken”. Kirjoituksessa toistuu käsitys, että Särkilahti olisi opiskellut Wittenbergissä. Lisäksi ilmeisesti Anrepilta on omaksuttu käsitys, että Särkilahden isä Niilo Pietarinpoika kuului aateliseen Stiernkors-sukuun.⁴³ Itse Stiernkors-sukua koskevassa artikkelissa on tehty Anrepiin nähden sellainen muutos, että Niilo Pietarinpojalle, siis Turun pormestarille Nils Pederssonille eli “Kiukku-Nikulle”, on oletettu “Pietari Olavinpoika” -niminen isä, joka olisi Anrepin Nils Pederssonin isänä esittämän Nils Olofssonin eli “Niilo Olavinpojan” veli. Niilo Pietarinpoika olisi sitten nainut serkkunsa tyttären Kaarina Kirveen.⁴⁴ Tämä tietenkin kätevästi ratkaisisi Anrepin esittämässä sukutaulussa esiintyvän patronyymiongelman, mutta artikkeli ei esitä tälle tiedolle minkäänlaisia lähteitä. Patronyymistä voimme toki päätellä, että Nils Pederssonilla, “Niilo Pietarinpojalla”, on täytynyt olla Peder eli “Pietari” -niminen isä, mutta ilman lisätodisteita emme voi päätellä, mikä on ollut Nilsin isoisän nimi, tai mihin sukuun tämä on kuulunut. Keskiajalla kaupunkien porvareilla oli kuitenkin tapana valita pormestarit omasta keskuudestaan, ei rälssistä (johon tässä “aatelilla” viitataan, vaikka aateli varsinaisesti syntyi Ruotsissa vasta myöhemmin). Tämä selviää helposti tutkimalla esimerkiksi luetteloja keskiaikaisten kaupunkien pormestareista. Avioliittoja rälssin ja rikkaiden porvareiden kesken kyllä tiedetään solmitun, kuten tässäkin tapauksessa. Lisäksi serkun lapsen kanssa avioituminen olisi edellyttänyt tuolloin vielä katolisena aikana kirkon myöntämää erivapautta. Kuten edellä todettu, Nils Pedersson tosiaan oli naimisissa Carin Kirveen kanssa, joten Biografisessa nimikirjassa on ilmeisesti pyritty yhdistämään lähteistettävissä olevat tiedot Anrepin esittämän sukutaulun kanssa.

1800-luvun loppu oli vilkkaan arkistotutkimuksen aikaa, ja pystymme seuraamaan, kuinka tieto Petrus Särkilahdesta lisääntyi uusien arkistolöytöjen ansiosta. Suomen Historiallisen Seuran kokouksessa 21.2.1885 luki herra Fontell herra (Karl August) Bomanssonin puolesta muistiinpanon, jossa kerrottiin, että Tammelan kirkosta Muinaismuistoyhdistykselle

⁴³ Biografinen nimikirja 1879–1883, 676.

⁴⁴ Biografinen nimikirja 1879–1883, 654–655.

luovutetun messukirjan kappaleen reunahuomautuksen perusteella Petrus Särkilahden elinaikaa voitiin siirtää ajallisesti eteenpäin vielä ainakin yhdellä vuodella aiemmasta vuodesta 1528, jolloin hän oli ollut piispa Skytten puolesta neuvottelemassa kuningas Kustaa Vaasan kanssa piispan kruunulle maksamista veroista. Kyseessä oli Tammelan pappilan vuonna 1529 tapahtuneesta inventaariosta, jonka inventoijien joukossa oli “salige Mester Pedher Sergilax”.⁴⁵ Lisäksi kerrotaan edellä mainitusta Anrepin *Ättartaflorista*, ja siitä ilmenevästä tiedosta, jonka mukaan Särkilahdella oli tytär nimeltä Malin, joka oli avioitunut Peter von Akenin kanssa.⁴⁶

1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä koulu- ja kirkkohistorioitsija Karl Gabriel Leinberg teki tutkimusta muun muassa Ruotsin valtionarkistossa ja teki arkistolöytöjä sekä niiden perusteella uusia johtopäätöksiä Petrus Särkilahdesta. Hänen löytönsä julkaistiin Suomen Historiallisen Seuran julkaisusarjassa *Historiallinen arkisto* ja Leinberg julkaisi myös yhden löytämistään alkuperäislähteistä omakustanteessa *Handlingar rörande finska kyrkan och presterskapet*. Kirjassaan *De finska klostrens historia* Leinberg käsittelee muun muassa Naantalın luostarille aiemmin kuuluneita tiloja, ja hänen mukaansa näistä Petrus Särkilahdelle ovat päätyneet Siusluoto⁴⁷, Syvälahti eli Sövelax⁴⁸ ja Tammisto⁴⁹ Taivassalosta sekä Ukkila⁵⁰ Vehmaalta. Näistä Siusluoto ja Ukkila olisivat myöhemmin päätyneet Petrus Särkilahden veljen Gustav Särkilahden omistukseen. Tietoihin näiden tilojen omistussuhteista tulee kuitenkin suhtautua hienoisella varovaisuudella, sillä Leinberg on tässä käyttänyt lähteenään Finska Litteratur-Sällskapetın julkaisun *Suomi, Tidskrift i fosterländska ämnen* vuoden 1858 numeroa (painettu 1859), jossa on lueteltu mm. rälssin kirkolta ja Naantalın luostarilta ottamia tiloja. Luvun lopussa mainitaan, että teksti on painettu Kammararkivetin⁵¹ niteestä nimeltä “Finland 1556. N:o 35”. Vuosiluku täsmää Jaakko Teitin Suomesta tekemiin muistiinpanoihin, joiden pohjalta Suomen Historiallinen seura julkaisi 1894 Kustavi Grotenfeltin toimittaman teoksen Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelistaa vastaan v. 1555–1556, ja sisältö on osin identtinen. Näin ollen on jokseenkin varmaa, että myös 1859

⁴⁵ FMU 6483.

⁴⁶ HArk IX 1886, 278–279.

⁴⁷ Leinberg 1890, 409.

⁴⁸ Leinberg 1890, 413.

⁴⁹ Leinberg 1890, 413–414.

⁵⁰ Leinberg 1890, 418–419.

⁵¹ Nykyisin osa Ruotsin valtionarkistoa Riksarkivetia.

julkaistu teksti on peräisin Jaakko Teitin muistiinpanoista. Palaan Jaakko Teittiin ja syihin miksi hänen muistiinpanoihinsa tulee suhtautua varauksella tarkemmin luvussa 3.2.

Historiallisen arkiston vuonna 1892 ilmestyneessä osassa XII Leinberg on lähettänyt tiedonannon, jossa kertoo käyneensä läpi Wittenbergin yliopiston matriikkelit vuosilta 1502–1560, ja toteaa, ettei Särkilahden nimeä löytynyt niistä. Hän kuitenkin toteaa myös, että Särkilahden maisterinarvo ilmenee paitsi Juustenin *Suomen piispainkronikasta*, myös useista 1500-luvun virallisista asiakirjoista, erityisesti Kustaa Vaasan kirjeistä, joissa häntä kutsutaan maisteriksi (Mester). Samaisista kirjeistä ilmenee myös, että hän oli kaniikki. Viitaten *Biografiseen nimikirjaan* Leinberg kertoo selvinneen, että Särkilahti ulkomailla oleskelunsa aikana on avioitunut saksalaisen kanssa, jonka hän on tuonut mukanaan palatessaan Suomeen. Rikkomalla selibaatin hän siis paljasti vapauttaneensa itsensä kokonaan katolisen kirkon siteistä. Tämä oli jopa tapahtunut aiemmin kuin Martti Luther avioitui Katharina von Boran kanssa vuonna 1525. Leinberg kuitenkin kirjoittaa, ettei Särkilahden vaimosta tiedetä edes hänen etunimeään.⁵² Myös Leinberg viittaa Anrepin *Ättartafloriin* ja kertoo Bomanssonia tarkemmin siitä, että Särkilahdella oli tytär nimeltä Malin, joka oli “vuonna 1545 avioitunut nuoren Petter van Ackenin kanssa”. Leinberg arvelee, että Acken voisi olla turkulaisen porvarin Peter van Åkenin ja tämän vaimon Elseby Jakobsdotterin poika. Leinberg kertoo, että Kuningas Kustaa osti Särkilahden perillisiltä Taivassalossa sijaitsevat Tammiston ja Sövelaxin tilat, jotka Särkilahti oli ottanut luostarilta.⁵³

Keitä nämä perilliset olivat, eivät selvinneet edellisestä, mutta Leinberg oli onnistunut löytämään 6. heinäkuuta 1571 päivätyyn Juhana III:n Bertil Erikssonille osoittaman kirjeen, josta ilmenee, että nuori Peter v. Åken oli myynyt kaksi tilaa Taivassalossa kuningas Kustaa Vaasalle 240 markkaa ja Turussa sijaitsevaa kivitaloa vastaan. Asiakirjaa säilytettiin Kammararkivetissa Tukholmassa. Samasta asiakirjasta ilmenee myös, että Petrus Särkilahden veli Gustav Nilsson väittää, ettei Petter van Akenin vaimo ollut avioliitossa syntynyt, sillä hänen äitinsä ei ollut laillisesti naimisissa Petrus Särkilahden kanssa, minkä vuoksi Gustav Nilsson oli ottanut kyseiset tilat puheeksi. Juhana III pyytää kirjeessään Bertil Erikssonia selvittämään asiaa.⁵⁴ Leinberg ei ollut löytänyt Bertil Erikssonin vastausta Juhanan III:n

⁵² HArk XII 1892, 435.

⁵³ Suomi, Tidskrift i fosterländska ämnen 1858, 165.

⁵⁴ Leinberg on julkaissut kirjeen myös omakustanteessaan *Handlingar rörande finska kyrkan och presterskapet I 1892*, 122–123.

kirjeeseen, joten hän katsoo, että asia on jätettävä avoimeksi tulevaa ratkaisemista ja arviointia varten, mikäli siitä mahdollisesti saadaan uusia tietoja.⁵⁵

Historiallisen arkiston vuonna 1894 ilmestyneessä osassa XIII artikkelissaan “Suomalaiset ylioppilaat ulkomaan yliopistoissa ennen v. 1640” Kustavi Grotenfelt on käynyt läpi eräiden eurooppalaisten yliopistojen matrikkeleita ja luettelee niistä löytämänsä ennen vuotta 1640 opiskelleet suomalaiset opiskelijat. Rostockin yliopiston matrikkelistä on löytynyt sinne 30. lokakuuta 1516 kirjoittautunut Petrus Särkilahti nimellä “Petrus Særkelaxt de Abold”.⁵⁶ Samaisessa *Historiallisen arkiston* osassa Leinberg antoi tiedoksi uusia löydöksiään. Hän mainitsee ilmeisesti edelliseen Grotenfeltin artikkeliin viitaten, että nyttemmin on selvinnyt, että Petrus Särkilahti kirjoittautui Rostockin yliopistoon vuonna 1516. Leinberg pohdiskelee edelleen, olivatko Särkilahti ja hänen saksalainen vaimonsa laillisesti vihittyjä ja huomauttaa, että jos he olivat, olisi Särkilahti ollut ensimmäinen avioitunut pappi koko Ruotsin valtakunnassa, jopa ennen Ruotsin uskonpuhdistajaa Olaus Petriä, joka avioitui 12. helmikuuta 1525 Christina-nimisen naisen kanssa. Leinberg esittelee sitten uuden löytönsä, Petrus Särkilahden testamentin, jossa tämä testamenttaa irtaimen omaisuutensa forsialleen⁵⁷ (forsije) Margrete Cornelij dotterille. Leinberg kiinnittää huomiota siihen, että naisen isän nimi “Cornelius” kuulostaa ulkomaalaiselta⁵⁸ ja “Margrete” oli Ruotsissa vieras muoto nimestä, joka ruotsiksi yleisimmin kirjoitettiin Margaretha, mikä tukisi sitä, että tämä olisi juuri Särkilahden Saksasta mukanaan tuoma puoliso. Leinberg huomauttaa myös, että kyseessä oleva dokumentti on päivätty Taivassalon pappilassa, eikä jollakin Särkilahden perintötiloista, jotka myös sijaitsivat Taivassalossa. Lisäksi Taivassalon kirkkoherroja ei tunneta Petrus Skälin, joka mainitaan 1497–1506 kirkkoherrana, ja Michael Michaelis Carpelanin, joka 1. kesäkuuta 1529 nimitettiin kirkkoherraksi, välissä. Leinberg pohtii, oliko Särkilahdella jonkin kirkollisen viran kautta nautintaoikeus Taivassalon pappilaan.⁵⁹

⁵⁵ HArk XII 1892, 434–437.

⁵⁶ HArk XIII 1894, 109. Grotenfelt huomauttaa, että se on luettava “Petrus Særkelaxi de Abow”.

⁵⁷ Forsija eli forsia on eräänlainen taloudenhoitaja. Monet katoliset papit elivät forsiansa kanssa avoliiton kaltaisessa suhteessa, koska katolisen kirkon selibaattisäännökset estivät pappeja avioitumasta.

⁵⁸ Tämän tutkielman kirjoittaja, joka on asunut Alankomaissa lähes kolme vuotta ja lukenut joitain Alankomaiden historiaa käsitteleviä teoksia, haluaisi tässä kohtaa lisätä, että “Cornelis” on Alankomaiden historiassa usein toistuva nimi, ja Alankomaat, joihin Leuven Särkilahden aikaan laskettiin, kuuluivat tuolloin osaksi Saksaa, josta Särkilahti toi nuorikkonsa. Leuven sijaitsee nykyisen Belgian hollanninkielisellä alueella, jossa Cornelis variaatioineen on todennäköisesti myös ollut yleinen miehen etunimi.

⁵⁹ HArk XIII 1894, 366–373.

Historiallisen arkiston vuonna 1898 ilmestyneessä osassa XV Leinberg jatkaa Särkilahti-tutkimuksessaan löytämiensä tietojen julkistamista. Hän on löytänyt Ruotsin valtionarkistosta Erasmusen eli kuninkaan sihteerin Rasmus Ludvikssonin ja Jaakko Teitin kokoamasta rekisteristä vuonna 1556 kirjoitetun asiakirjan, jossa kerrotaan, että Petrus Särkilahden ollessa arkkiteininä hänen veljensä Gustav ja Måns olivat ryövänneet tuomiokirkolta useita asiakirjoja ja (maa)omaisuutta.⁶⁰ Leinberg toteaa tästä käyvän ilmi, että Särkilahti elämänsä lopulla toimi arkkiteininä.⁶¹ Hänen edeltäjänsä arkkiteinin tehtävässä oli maisteri Jasper⁶², joka mainitaan arkkiteininä 1526 ja 1527, ja seuraajansa hänen työtoverinsa Petrus Johannis Sillä, jonka valinnan arkkiteiniksi kuningas vahvisti 7. kesäkuuta 1529. Leinberg toteaa, että koska tiedetään, että Taivassalon seurakunta oli prebendana⁶³ yhdistetty arkkiteinin virkaan⁶⁴ kunnes Carpelan nimitettiin Taivassalon kirkkoherraksi, käy selvästi ilmi, että Särkilahti oli elämänsä lopulla myös kotipitäjänsä Taivassalon kirkkoherra. Sen, ettei Särkilahti puolustanut Turun tuomiokirkon etuja veljiään vastaan, Leinberg arvelee johtuneen toisaalta tämän sairaalloisuudesta ja ruumiillisesta heikkoudesta, toisaalta tämän reformaatiopyrkimyksistä ja Västeråsin resessin vaikutuksista.⁶⁵ *Historiallisen arkiston* numerossa XV olevasta, 25.9.1897 päiväystä Suomen historiallisen seuran kokouksen päiväkirjasta käy ilmi, että seura päätti julkaista Leinbergin kopioimat Teitin ja Ludvikssonin muistiinpanot, jotka täydensivät Teitin valitusluetteloa.⁶⁶ Leinberg käytti paljon omaa aikaansa kirkon, papiston ja koulutuksen historiaa koskevien arkistolähteiden etsimiseen, kopioimiseen ja julkaisemiseen,⁶⁷ ja häntä on kiittäminen merkittävästä osasta siitä Särkilahtea koskevasta tiedosta, joka nykyisin on historioitsijoiden käytettävissä.

⁶⁰ HArk XV 1898, 119 (II). Tätä kohtaa etsiessä on syytä huomata, että Historiallisen arkiston osan XV sivunumerointi alkaa alusta sivun 364 jälkeen, tämä kohta löytyy jälkimmäisestä osasta kirjaa.

⁶¹ Tämä on erityisen kiinnostava tieto, sillä Leinbergin Ruotsin valtionarkistosta löytämä asiakirja lienee ainoa tunnettu alkuperäislähde, josta ilmenee, että Särkilahti toimi arkkiteininä. Syynä lienee hänen virkakautensa lyhyys ennen hänen kuolemaansa. Leinbergin kirjoituksessa on myös ainoa tämän tutkielman kirjoittajan löytämä viite alkuperäislähteeseen, vaikka jotkin myöhemmätkin kirjoittajat ovat kertoneet Särkilahden toimineen arkkiteininä.

⁶² Sama henkilö tunnetaan myös nimellä Jaspardus Johannis. Nuorteva 1997, 160.

⁶³ Prebenda oli viranhaltijalle virkansa ajaksi annettu palkkatila. Tässä yhteydessä se tarkoittaa, että arkkiteini oli myös Taivassalon kirkkoherra ja sai Taivassalon kirkkoherran palkkatilasta tuloja.

⁶⁴ Handlingar till upplysning af Finlands häfder V, 1852, 276.

⁶⁵ HArk XV 1898, 118–120 (II).

⁶⁶ HArk XV 1898, 121 (II). Valitettavasti tätä tutkimusta tehtäessä ei pöytäkirjassa suunniteltua julkaisua kuitenkaan löytynyt, eikä selvinnyt, onko sen julkaiseminen ylipäänsä toteutunut.

⁶⁷ Väisänen, 2001.

2.3 1900- ja 2000-luku: Kriittinen historiantutkimus ja tulkintariita

Kirjassaan *Suomen historia uskonpuhdistuksen aikakaudella 1521–1617* (1902) Suomen, Venäjän ja Pohjoismaiden historian dosentti, (myöhemmin Pohjoismaiden historian ylimääräinen professori) Kustavi Grotenfelt kertoo Pietari Särkilaksin⁶⁸ palanneen Suomeen (ennen kesäkuuta 1524) Saksasta, jonka yliopistoihin hän oli lähtenyt 1516 opintomatalle, mutta ei tiedetä, kävikö hän Wittenbergissäkin. Grotenfelt kertoo Särkilahden saaneen olla kaniikkina tuomiokapitulissa, muttei osaa arvioida, oliko hänellä tämä paikka jo ennestään vai saiko hän sen kuninkaan suosiosta – hänhän tuli myöhemmin arkkiteiniksikin. Särkilahden kerrotaan avioituneen Saksassa siitä huolimatta, että hän kuului hengelliseen säätyyn, ja tuoneen kotimaahan palatessaan nuorikon mukanaan. Grotenfelt huomauttaa, että Särkilahti oli siis avioitunut jo ennen kuin Luther itse (1525). Alaviitteessä Grotenfelt viittaa professori K. G. Leinbergin löydöksiin *Historiallisessa arkistossa*, ja esittää omana kantanaan, että Särkilahden naimisiinmeno on pidettävä varsinaisena avioliittona, vaikka se ei hänen näkemyksensä mukaan “tietysti voinut kaikissa suhteissa olla säännöllisellä tavalla solmittuna, pappismieheltä kun kirkollinen vihkiminen oli kielletty.” Grotenfelt myös arvioi Särkilahdella olleen “tulisen, voimallisen luonteen, joka pelkäämättä ajoi asiaansa”. Hän on omien ja Leinbergin tutkimusten ansiosta tietoinen siitä, ettei Särkisalon opiskelusta Wittenbergissä ollut todisteita. Toisaalta hän on omaksunut ilmeisesti Anrepilta peräisin olevan perusteettoman käsityksen, että Petrus Särkilahden isä, Turun pormestari “Kiukku-Niku” olisi itse ollut vanhaa aatelista Särkilahden sukua.⁶⁹

Historiallisessa aikakauskirjassa 1925 Aarno Malin (myöhemmin Aarno Maliniemi) kertoo, että viimeisessä tanskalaisen *Historisk Tidskriftin* numerossa (9 Raekke: III, 4, ss 385–389) Ellen Jørgensen ilmoittaa ennakkotietoja Leuvenin yliopiston matrikkeleista löytyneistä pohjoismaisista opiskelijoista. Vuosien 1485–1528 matrikkelin oli luultu kadonneen, mutta se oli löytynyt, ja siinä oli 14. toukokuuta 1517 päivätty merkintä “Petrus Sarquelayx de Fynlandia Filfandenis dioc”. Merkittävä tieto Särkilahden opiskelusta Leuvenissä tulee

⁶⁸ “Laksi” on vanha muoto suomen kielen sanasta “lahti”, joten on hyvin mahdollista, että sukunimi on lausuttu tässä muodossa suomeksi Särkilahden elinaikana, tosin tällöin herää kysymys, millaista muotoa aikalaiset käyttivät hänen etunimestään. Ainoassa tällä hetkellä tunnetussa hänen omakätisesti kirjoittamassaan asiakirjassa, 18. toukokuuta 1524 päivätyssä testamentissa, hän käyttää itsestään nimeä Peder Serkelax. Kts. FMU 6164.

⁶⁹ Grotenfelt 1902, 30–31.

ilmeisesti ilmi Suomessa ensimmäistä kertaa vasta tällöin.⁷⁰ Leinberg on ilmoittanut jo vuonna 1892, ettei Särkilahden nimeä löydy Wittenbergin yliopiston matrikelista, ja vuonna 1894 Grotenfelt on kertonut Särkilahden kirjoittautuneen Rostockin yliopistoon 30. lokakuuta 1516. Näin kuva Särkilahden opiskelusta on täydentynyt merkittävästi, ja voidaan esittää hypoteeseja, mitä kautta hän on saanut vaikutteita reformaatiosta, ellei suoraan Lutherilta Wittenbergissä, kuten useat historioitsijat Messeniuksesta alkaen ovat esittäneet.

Tor Carpelan puolestaan tiedottaa 1. helmikuuta 1928 Suomen kirkkohistorialliselle seuralle, että Ellen Jørgensen on julkaissut *Personalhistoriska Tidskriftissä* 1926, 2 h (Tanska) luettelon Leuvenin yliopistossa opiskelleista pohjoismaisista opiskelijoista. Joukossa on Petrus Särkilahti, joka on kirjoittautunut Leuvenin yliopistoon 14. toukokuuta 1517 nimellä “Petrus Sarquelayx de Fynlandia Filfandenis dioc”.⁷¹ Malin oli tiedottanut Jørgensenin antamista ennakkotiedoista *Historiallisessa aikakauskirjassa* jo 1925, mutta ilmeisesti tieto ei tavoittanut useimpia Särkilahdesta myöhemmin kirjoittaneita historioitsijoita, sillä he ovat tavallisesti viitanneet Carpelanin myöhempään tiedonantoon Jørgensenin varsinaisesta julkaisusta.

Vuosina 1927–1934 ilmestyi viisiosainen *Kansallinen elämäkerrasto*, jonka toimituksen oli valinnut Suomen Historiallisen Seura. Sen voinee katsoa edustavan korjattua ja laajennettua versiota 1879–1883 ilmestyneestä, niin ikään Suomen Historiallisen Seuran toimittamasta *Biografinen nimikirja*, jota käsiteltiin aiemmin. Värikkyys on korvautunut lähteillä, joista mainitaan *Juustenin Suomen piispainkronikka*, Porthanin *Opera selecta I*, *Historiallisen arkiston* numerot XII, XIII ja XV, Kustavi Grotenfeltin *Suomen historia uskonpuhdistuksen aikakaudella* sekä Tanskan *Historisk Tidskrift*. Petrus Särkilahden opiskelupaikkoina mainitaan Rostockin ja Leuvenin yliopistot. Särkilahden isän, Turun pormestarin Niilo Pietarinpojan ei enää väitetä kuuluneen vanhempaan Särkilahti-sukuun, vaan Petrus Särkilahden yhteys vanhempaan sukuun kulkee hänen äitinsä Kaarina Kirveen kautta, joka oli piispa Maunu III Särkilahden sisarentytär.⁷²

Vuonna 1953 *Historisk tidskrift för Finlandissa* julkaisun päätoimittaja, Helsingin yliopiston historian professori Eric Anthoni käsittelee kirjoituksessaan “Peder Särkilax och hans bild i

⁷⁰ Malin 1925, 276.

⁷¹ Carpelan 1936, 298–299.

⁷² Kansallinen elämäkerrasto V 1934, 245–246; 335.

den historiska framställningen” Petrus Särkilahden kuvaa historiassa.⁷³ Anthoni viittaa riitajuttuun vuodelta 1566 Arvid Matssonin ja pappi herra Jönsin välillä.⁷⁴ Matsson katsoo olevansa oikeutettu perimään herra Jönsin isän, Jacob Wennen, Maskussa sijainneen tilan, jonka Herra Jöns oli aiemmin lahjoittanut edesmenneelle kuninkaalle (Kustaa Vaasalle). Matsson perustelee vaatimustaan sillä, ettei Jacob Wennen ja tämän piian välistä kihlausta voitu todistaa, eikä heidän pojallaan Herra Jönsillä siksi ollut oikeutta tilaan. Yhtenä todistajana on kuultu Jacob Teijttiä eli Jaakko Teittiä, joka kertoo tulleen Turkuun kymmenen vuotta väitetyin kihlauksen jälkeen, jolloin Suomessa ei ollut ainuttakaan pappia, joka olisi ollut aviossa lukuun ottamatta Petrus Särkilahtea, joka oli kihlannut itselleen vaimon opiskellessaan Saksassa.⁷⁵

Anthoni ei kuitenkaan pidä Teitin todistajanlausuntoa luotettavana, koska se on annettu nelisenkymmentä vuotta Särkilahden kuoleman jälkeen, ja koska Teitillä hänen mukaansa tuskin on nuorena oppineena ollut mahdollisuutta perehtyä Särkilahden ja tämän “vaimon” välisen suhteen todelliseen luonteeseen.⁷⁶ Tässä yhteydessä voidaan kuitenkin kysyä, milloin todistajanlausunto olisi tullut esittää, jotta sitä voitaisiin pitää pätevänä. Lisäksi papin avioliitto on todennäköisesti herättänyt laajaa huomiota ja ollut yleisesti tunnettu erityisesti Turun katedraalikoulussa, jossa Särkilahti opetti ja Teitti opiskeli, vaikkakaan eivät samanaikaisesti. On siten mahdollista, että Teitti sai tietonsa Särkilahden avioliitosta tämän entisiltä oppilailta.

Anthoni viittaa sitten Särkilahden testamenttiin,⁷⁷ jossa Särkilahti jättää omaisuutensa forsialleen Margareta Corneliidotterille. Anthoni kiinnittää erityistä huomiota siihen, että Särkilahti kutsuu Margaretaa forsiaksi, siis taloudenhoitajaksi, ei vaimoksi. Anthonin mielestä merkittävää on myös se, että Särkilahti testamenttasi hänelle vain irtainta omaisuutta. Jos hän olisi ollut ja häntä olisi pidetty Särkilahden vaimona, hänellä olisi Anthonin mukaan pitänyt olla oikeus huomenlahjaan, mutta sellaista ei mainita. Anthoni saa testamentista jopa vaikutelman, että tytärkin, jos hän oli jo syntynyt, olisi jäänyt vaille perintöä. Särkilahti ei Anthonin tulkinnan mukaan ole siis itsekään pitänyt yhteyttään Margareta Corneliidotteriin

⁷³ Anthoni 1953, 28–33.

⁷⁴ Anthoni 1953, 30.

⁷⁵ BFH IV 320; 316.

⁷⁶ Anthoni 1953, 31.

⁷⁷ FMU 6164.

varsinaisena avioliittona. Se, että Jakob Teitt neljäkymmentäkaksi vuotta myöhemmin on toista mieltä, on Anthoin mielestä merkityksetöntä.⁷⁸

Anthoni pitää ongelmallisena sitä, että historioitsijat ovat valinneet vuoden 1524 testamentin sijaan epävarmaan perinteeseen perustuvan, yli neljäkymmentä vuotta myöhemmin syntyneen kertomuksen.⁷⁹ Testamentin voi kuitenkin tulkita toisinkin kuin Anthoni, kuten myöhemmin selviää Kauko Pirisen kirjoitusta käsiteltäessä. Mitä Särkilahden tyttäreen tulee, naisten avioliittoikä oli 1500-luvun Ruotsissa 12 vuotta,⁸⁰ joten tytär on hyvinkin ehtinyt syntyä testamentin laatimisen jälkeen 1524 tai jopa Petrus Särkilahden kuoleman jälkeen 1529 ja avioitua ennen hänen perinnöstään tehtyjä kauppoja 1545, joten hänen puuttumisensa testamentista ei todista mitään. Lisäksi testamentti koski ainoastaan Särkilahden irtainta omaisuutta, mutta Leinbergin löytämästä Juhana III:n 6. heinäkuuta 1571 päivätyistä kirjeistä käy ilmi, että tytär peri hänen kiinteän omaisuutensa, eli Taivassalossa sijainneet tilat.

Anthoni ottaa myös kantaa Kustavi Grotenfeltin vuoden 1902 kirjassaan esittämiin väitteisiin Petrus Särkilahden avioliitosta. Tällä hän viittaa Grotenfeltin käsitykseen, jonka mukaan Särkilahden avioliittoa on pidettävä varsinaisena avioliittona, vaikka se ei “tietysti voinut kaikissa suhteissa olla säännöllisellä tavalla solmittuna, pappismieheltä kun kirkollinen vihkiminen oli kielletty.”⁸¹ Anthoni huomauttaa, että juuri kirkollinen vihkiminen teki Martti Lutherin ja Olaus Petrin avioliitoista merkittäviä.⁸²

Lisäksi Anthoni viittaa Juhana III:n 6. heinäkuuta 1571 päivätyyn kirjeeseen⁸³ Bertil Erikssonille. Kirjeessä todetaan, että Petrus Särkilahden veli Gustav Nilsson till Särkilax on anonut takaisin Tammiston ja Söderlaxin tiloja Taivassalon pitäjässä, jotka Petrus Särkilahden tyttäreen puoliso Petter von Åken oli myynyt Kustaa Vaasalle vuonna 1545. Gustav Nilsson perustelee vaatimustaan sillä, että Petter von Åkenin vaimo ei ollut syntynyt laillisessa avioliitossa, koska hänen äitiään ei ollut laillisesti kihlattu tai vihitty Särkilahden kanssa. Kuningas suosittelee asian tutkimista. Anthonin mukaan tähän liittyviä asiakirjoja ei ole

⁷⁸ Anthoni 1953, 31.

⁷⁹ Anthoni 1953, 31.

⁸⁰ Korpiola 2009, 271.

⁸¹ Anthoni 1953, 31–32. Tämän tutkielman kirjoittajan on yhdyttävä Anthonin arvioon, että Grotenfeltin perustelut olivat epämääräisiä eivätkä kovin vakuuttavia.

⁸² Anthoni 1953, 33.

⁸³ HFKP I 165. Vrt. myös BFH V 10.

säilynyt, mutta Söderlax päätyi myöhemmin Gustav Nilssonin jälkeläisten hallintaan.⁸⁴ Tähän hän ei kuitenkaan esitä tarkempia perusteluja, vaan viittaa omaan teokseensa⁸⁵.

Anthoni päättelee kaikkien edellä esittämiensä väitteiden perusteella, ettei Petrus Särkilahti solminut laillista avioliittoa forsiansa kanssa, ja luonnehtii suhdetta omantunnonliitoksi⁸⁶. Hän arvioi myös, että juuri Särkilahden testamentti saattoi antaa vaikutelman tavanomaista sitovammasta suhteesta, mikä puolestaan johti Teitin virheelliseen todistukseen vuosikymmeniä myöhemmin.⁸⁷

Eric Anthoni oli arvostettu historioitsija ja sukututkija, joka toimi historian professorina sekä Åbo Akademiassa että Helsingin yliopistossa, ja lisäksi *Historisk Tidskrift för Finlandin* päätoimittajana yli neljäkymmenen vuoden ajan. Siksi on huomionarvoista ja jopa yllättävää, että Anthoni hyväksyy kriittisesti tarkastelematta Gustav Nilssonin väitteen Petrus Särkilahden tyttären aviottomuudesta, vaikka Gustav Nilsson esittää sen omien perintövaatimustensa tueksi. Oikeudellisessa kontekstissa tällainen todistaja katsottaisiin esteelliseksi, ja myös historiantutkimuksessa olisi perusteltua arvioida väitteen luotettavuutta lähdekriittisesti. Voi lisäksi oikeutetusti kysyä, miksi Teitin myöhäistä todistusta pidetään epäluotettavana, mutta Gustav Nilssonin vastaavasti viivästynyttä vaatimusta ei kyseenalaisteta.

Anthoni kuitenkin jatkaa Särkilahden jälkimaineen purkamista, ja pohdiskelee, kuinka tosissaan tulisi ottaa Paulus Juustenin tieto Särkilahden toiminnasta evankeliumin puhdistamiseksi ”idolomania papisticasta”. Anthonin mielestä on perusteetonta väittää yhden kirjoittajan todistuksen perusteella, että Särkilahti olisi hyökännyt selibaatin pakkoa vastaan. Jos Särkilahti olisi saarnannut selibaattia vastaan, hän olisi elänyt kuin opetti, mutta samalla on Anthonin mukaan muistettava, ettei Särkilahti, toisin kuin Luther ja Olaus Petri, täydentänyt omantunnon liittoaan julkisella vihkimisellä.⁸⁸ Tarkastelemme Anthonin esittämiä väitteitä alkuperäislähteiden valossa tämän tutkielman alaluvussa 3.2.

⁸⁴ Anthoni 1953, 32.

⁸⁵ Anthoni 1937, 402–403.

⁸⁶ Nykyisin sanottaisiin avioliitto.

⁸⁷ Anthoni 1953, 32.

⁸⁸ Anthoni 1953, 32–33.

Anthoni palaa asiaan *Historisk tidskrift för Finlandissa* vielä vuonna 1966. Hänen mukaansa mahdollisuus, että Petrus Särkilahti olisi avioitunut ennen Lutheria ja Olaus Petriä kaatuu siihen – kuten hän mielestään on aiemmin osoittanut – että Särkilahti testamentissaan kutsuu Margareta Corneliidotteria “forsiakseen”. Anthoni jatkaa vielä, että kielteistä näkemystä Peder Särkilaxin oletetusta avioliitosta vahvistaa myös se, ettei tytärtä, Petter v. Akenin vaimoa, ole katsottu oikeutetuksi siihen tilaan, jonka mies oli myynyt kuninkaalle, koska Peder Särkilaxin veljen, Gustav Nilssonin, joka vuonna 1571 oli nostanut asiassa kanteen, todetaan myöhemmin hallinneen sitä tilaa, jonka kuningas Kustaa oli ostanut. Koska Anthoni ei tässä kohtaa esitä mitään uusia lähteitä todisteeksi, hän ilmeisesti katsoo vuonna 1953 esittämänsä viitteen⁸⁹ riittävän todistukseksi. Palaamme myös näihin Anthonin väitteisiin alaluvussa 3.2.

Väitöskirjassaan *Turun tuomiokapituli keskiajan lopulla* (1956) myöhempi kirkkohistorian professori Kauko Pirinen kertoo Petrus Särkilahden kirjautuneen Rostockin yliopistoon 30.10.1516 ja Leuvenin yliopistoon 14.5.1517, pari kuukautta ennen Erasmus RotterdAMILAISTA. Pirisen mukaan Erasmus viipyi Leuvenin yliopistossa nelisen vuotta. Kun tiedämme, että Särkilahti palasi Suomeen ehkä vasta 1524, hänellä on ollut hyvin aikaa kuulla Erasmus RotterdAMILAISTA. Pirinen jatkaa, että “perinnäisen keskiaikaisen katolisuuden kannalta erasmukselainen raamattuhumanismi ja siihen liittyvä kulttuuriuskonnollisuus eivät olleet samalla tavoin hälyttäviä ja ratkaisua vaativia kuin Lutherin julistus, mutta merkitsivät kuitenkin uutta, entisiä skolastisia kaavoja särkevää kulttuurivaikutusta, joka avasi mahdollisuuksia eri suuntiin.” Pirinen huomauttaa, että Juustenin ilmoitusta, jonka mukaan Särkilahti ensimmäisenä saapui Suomeen “wittenbergiläisten parvesta”, ei ole voitu verifioida, sillä Särkilahden nimeä ei esiinny Wittenbergin yliopiston matrikelissa. Toisaalta Pirinen mainitsee, että Lutherin asia kuohutti tuona aikana mielipiteitä Keski-Euroopan yliopistokaupungeissa,⁹⁰ joten voitaneen päätellä, että Lutherin opit, joita tämä opetti Wittenbergissä, vaikuttivat yliopistoissa Wittenbergiä laajemmin, ehkäpä siis myös Leuvenissä.

Teoksessaan *Turun tuomiokapituli uskonpuhdistuksen murroksessa* (1962) Pirinen kommentoi Anthonia, joka aiemmin esitti epäilyksensä Jaakko Teitin vuonna 1566

⁸⁹ Anthoni 1966, 147–151.

⁹⁰ Pirinen 1956, 437–439.

kuninkaanlautakunnalle esittämästä todistuksesta Petrus Särkilahden Saksassa solmiman avioliiton osalta, ja siten asetti saman tien koko Särkilahden uranuurtaja-aseman uskonpuhdistusliikkeen johdossa kyseenalaiseksi.⁹¹ Pirinen kuitenkin katsoo, että asiakirjan tulkinnassa on otettava huomioon, ettei Ruotsin laki tuntenut papin avioliittoa, vielä vähemmän papin vaimon perintöoikeutta. Testamentti on Pirisen mukaan muotoiltu niin, että se oli maallisen lain edessä pätevä riippumatta siitä, tunnustettiinko papin avioliitto päteväksi vai ei. Kanonisen oikeuden mukaan testamentti taas oli epäilyttävä, sillä papin odotettiin testamenttaavan omaisuutensa kirkolle eikä yksityishenkilölle, varsinkaan naiselle. Pirisen mukaan tämä pikemminkin tukee käsitystä, että Särkilahti ainakin selibaatin ja sielunmessujen kohdalla poikkesi katolisen kirkon perinnäisestä opetuksesta ja käytännöstä.⁹² Pirinen pitää mahdollisesti oikeana tietoa Särkilahden virasta arkkiteininä, sillä edellisestä arkkiteinistä Jaspardus Johanniksesta ei ole tietoa vuoden 1527 jälkeen, ja virka on uudelleen auki 7.6.1529. Tähän väliin mahtuisi Särkilahden lyhyt arkkiteinikausi. Lisäksi Pirinen kertoo Särkilahden langon Erik Skalmin saapuneen kesäkuun alussa 1529 tilittämään Uudenkuorin veroja, mikä tehtävä oli aiemmin arkkiteini Jasparduksella. Pirinen päättelee Särkilahden eläneen jonkin verran Jaspardusta kauemmin ja perineen eräitä hänen tehtäviään.⁹³

Teoksessa *Nuori Mikael Agricola* (1976) Simo Heininen kertoo Petrus Särkilahden opiskelusta ensin Rostockissa 1516 ja jo 1517 Leuvenissä. Hän kertoo Erasmuksen saapuneen Leuveniin pian Särkilahden jälkeen ja julkaisseen maaliskuussa 1518 kirjansen *Avioliiton ylistys*, joka oli myös Agricolan kirjahyllyssä. Teoksessa selibaatti katsottiin luonnottomaksi ja vahingolliseksi. Heininen arvelee, että kirjanen olisi mahdollisesti rohkaissut Särkilahtea omaan ratkaisuunsa. Heininen katsoo sen, että Särkilahdella oli kotimaahan palatessaan mukanaan nuorikko Margareeta Korneliuksentytär, osoittavan vakuuttavasti hänen siirtymistään uskonpuhdistuksen leiriin. Heininen myöntää, että Särkilahden avioliitto on herättänyt epäilyksiä tutkijoissa, mutta katsoo viitaten edellä esitettyihin Anthonin ja Pirisen kirjoituksiin, että on pystytty vakuuttavasti osoittamaan sille löytyvän riittävästi tukea lähteistä. Heininen katsoo, että Juustenin Suomen piispainkronikassa käyttämä ilmaisu “wittenbergiläinen” voidaan käsittää laajemmin tarkoittamaan reformaation kannattajaa. Heininen myös kertoo, että Erasmuksen kuulijoiden siirtyminen Lutherin kannattajiksi oli

⁹¹ Anthoni 1953, 28–33.

⁹² Pirinen 1962, 20–22.

⁹³ Pirinen 1962, 47–48.

pikemminkin sääntö kuin poikkeus, varsinkin nuoremman sukupolven keskuudessa. Hän huomauttaa myös, että myöhemminkin jatkunut tapa oli, että viimeksi kotiutunut opiskelija sai Turun koulun vastuulle, ja että tämä virka oli avainasemassa uusien aatteiden istuttamisessa nousevaan pappispolveen. Heininen myös mainitsee, että Särkilahti veljineen oli ensimmäisten saalistajien joukossa, kun kirkon omaisuutta alettiin perua kruunun ja rälssin hyväksi. Särkilahti ehti kohota arkkiteiniksi, kapitulin toiseksi korkeimpaan virkaan, ennen kuolemaansa alkuvuodesta 1529. Vaikka hän ei ehtinytkään nähdä reformaation voittoa Suomessa, ei Heinisen mukaan ole mitään syytä epäillä piispainkronikan antamaa kuvaa hänen ratkaisevasta vaikutuksestaan siihen polveen, jonka osalle jäi uskonpuhdistuksen kirkollinen rakennustyö.⁹⁴

Tässä kohden teemme pienen poikkeaman Petrus Särkilahdesta hänen vävyynsä Peter van Akeniin, koska tämä liittyy todisteisiin Särkilahden avioliitosta. Oscar Nikulan ja Sigrid Nikulan kirjoittamassa kirjassa *Turun kaupungin historia 1521–1600* kerrotaan seuraavaa:

Peter van Akenilla, joka oli Turun pormestari, oli äitinsä puoleisia sukulaisia Tallinnassa. Saksalaisten maahanmuutto keskiajalla oli usein käynyt Baltian, etenkin Tallinnan kautta, Van Akenin vaimo Malin Pietarintytär (Stiernkors / Särkilahti) oli reformaattori Pietari Särkilahden tytär. Puolisot olivat hankkineet itselleen talon Turusta 1545 Kustaa Vaasan kanssa tehdyn vaihtokaupan kautta; he olivat luovuttaneet Kustaa Vaasalle pari maapalsta.⁹⁵

Myöhemmin kerrotaan vielä, että “kun saksalaiset porvarit Brunkebergin taistelun jälkeen vuonna 1471 oli syrjäytetty kaupunkien raadeista ja he olivat menettäneet oikeutensa kunnallisiin toimiin, myös Turun raati oli puhdistettu saksalaisista. Poikkeuksena oli Peter van Aken, joka mainitaan pormestarina vuosina 1531–1543.”⁹⁶ Myös sisällysluettelossa mainitaan “Peter van Aken, pormestari, puolisot: 1) Malin Pietarintytär Stiernkors, 2) Elseby Jaakontytär.”⁹⁷

Kuten aiemmin tuli esille, yhdestä Karl Gabriel Leinberg löytämistä alkuperäisasiakirjoista ilmeni, että *nuori* Peter van Aken oli myynyt kuningas Kustaalle Tammiston ja Söderlaxin tilat, jotka hänen vaimonsa oli perinyt isältään, Petrus Särkilahdelta. Leinberg myös arveli kyseisen Peter van Akenin, Petrus Särkilahden tyttären miehen, olevan porvari Peter van

⁹⁴ Heininen 1976, 9–16.

⁹⁵ Nikula 1987 I, 134.

⁹⁶ Nikula 1987 I, 174.

⁹⁷ Nikula 1987 II, 761.

Åkenin ja tämän vaimon Elseby Jakobsdotterin poika.⁹⁸ Leinbergin löytämiä asiakirjoja ei ole sisällytetty kokonaisuudessaan kumpaankaan Reinhold Hausenin kokoamaan lähdeteokseen, *Bidrag till Finlands historia* (BFH) tai *Finlands Medeltidsurkunder* (FMU), mikä lienee syy sille, miksi kaikki myöhemmät Särkilahdesta ja hänen vävystään kirjoittaneet historioitsijat eivät ole tietoisia kahden Peter van Akenin perhesuhteista. Tosin BFH:ssa on tässä mainitusta asiakirjasta lyhennelmä⁹⁹, josta on viite Leinbergin kokoamaan teokseen *Handlingar rörande finska kyrkan och presterskapet* (HFKP), ja myös tästä lyhennelmästä ilmenee, että nimenomaan *nuori* Peter van Aken on Petrus Särkilahden vävy. Jo siitä, että Leinbergin löytämässä asiakirjassa puhutaan “nuoresta” Peter van Akenista, voimme päätellä, että on olemassa myös “vanha” Peter Aken, josta hänet täytyy jotenkin erottaa. Jos oletamme, että molemmat ovat asuneet Turussa, ja on tiedossa, että ainakin toinen heistä on saksalaissyntyinen maahanmuuttaja, voidaan päätellä, että ainakin vanhempi Peter van Aken on muuttanut Turkuun ja nuorempi Peter van Aken on mahdollisesti syntynyt Turussa. Näin ollen nuorempaa Peter van Akenia ei ehkä ole pidetty ulkomaalaisena, joten hänen on ollut mahdollista toimia pormestarina ilman, että hänen kohdallaan olisi tarvinnut tehdä jokin poikkeus sääntöön. On myös mahdollista, että vanhaa Peter van Akenia on arvostettu niin paljon, että hänen kohdallaan on tehty poikkeus. Tähän palataan luvussa 3.2.

Väitöskirjassaan *Suomalaisten ulkomainen opinkäynti ennen Turun akatemian perustamista 1640* (1997) Jussi Nuorteva mainitsee Petrus Särkilahden opinnoista Rostockissa ja Leuvenissä sekä huomauttaa Särkilahden saapuneen opiskelemaan Leuveniin 14.5.1517, kahta kuukautta ennen Erasmus Rotterdamilaisen saapumista sinne. Nuortevan mukaan Särkilahden nimeä ei ole Wittenbergin yliopistoon kirjautuneiden eikä myöskään siellä promovoitujen luetteloissa. Koska Leuvenin ja Pariisin yliopistot suhtautuivat vuoden 1518 jälkeen pidättäytyvästi reformaatioon, Nuorteva arvelee Särkilahden siirtyneen johonkin saksalaiseen yliopistoon, josta hän olisi saanut reformistiset vaikutteensa. Hän katsoo myös Särkilahden Saksassa solmiman avioliiton viittaavan tähän päätelmään. Lisäksi hän katsoo Särkilahden olleen humanistisen suuntauksen keskeisin henkilö Turussa.¹⁰⁰ Nuorteva myös

⁹⁸ HArk XII 1892, 434–437.

⁹⁹ BFH V 10.

¹⁰⁰ Nuorteva 1997, 134–135.

kirjoittaa koulumestarina toimineen Särkilahden olleen 1520-luvulla Turun kapitulissa ainoa henkilö, jolla mahdollisesti oli henkilökohtainen kosketus saksalaiseen reformaatioon.¹⁰¹

Nikuloiden käsityksiä Peter van Akenista on omaksunut myös Mika Kallioinen *Kansallisbiografiaan* vuonna 2002 kirjoittamassaan Peter van Akenia koskevassa elämäkerrassa, jossa kaikesta päätellen on yhdistetty molemmat Peter van Akenit yhdeksi henkilöksi. Kallioinen arvelee Petrus Särkilahden tyttären olleen naimisissa vanhemman Peter van Akenin kanssa ja tämän olevan kotoisin Saksi-Anhaltin Akenista, jossa hänen äitinsä olisi kuollut 1526. Kallioinen myös arvioi Pyhän Erasmuksen kiltatalon ostamisen osoittavan liiketoiminnan olleen tuottoisaa van Akenille.¹⁰² Leinbergin arkistolöydön ansiosta tiedämme kuitenkin Petrus Särkilahden tyttären olleen naimisissa nimenomaan *nuoren* van Akenin kanssa, ja tämän vaihtaneen vaimonsa isänperintönä Taivassalosta saamat tilat kivitaloon Turussa sekä 240 markkaan aurtoina,¹⁰³ joten tämän kaupan perusteella ei voi arvioida hänen menestystään liiketoiminnassa. Palaamme Peter van Akeneiden henkilötietoihin tarkemmin luvussa 3.2.

Teoksessaan *Mikael Agricola: elämä ja teokset* (2007) Simo Heininen kertoo Särkilahdesta samoin kuin jo vuonna 1976, mutta lisää, ettei ole poissuljettua, että Särkilahti kävi Wittenbergissä, sillä kaikki Lutherin luentoja ja saarnoja kuunnelleet eivät kirjoittautuneet yliopistoon, mutta maisterintittelille, jonka piispainkronikka hänelle soi, ei ole löydetty perusteita.¹⁰⁴ Tässä on ehkä syytä muistuttaa Leinbergin huomautuksesta, että Särkilahden maisterin arvo ei ilmennyt ainoastaan Juustenin piispainkronikasta, vaan myös useista 1500-luvulla kirjoitetuista asiakirjoista, ei vähiten Kustaa Vaasan kirjeistä.¹⁰⁵ Tämän perusteella muutkin kuin Juusten pitivät Särkilahtea maisterina. Toki on mahdollista, että Särkilahti oli valemaisteri, mutta ehkä on todennäköisempää, että hän sai maisterin paperit jostain muusta yliopistosta kuin Wittenbergistä. Mikäli hän tosiaan vieraili Wittenbergissä, onhan mahdollista että se tapahtui hänen jo valmistuttuaan maisteriksi muualta, jolloin ei voisi edes odottaa, että häntä löytyisi Wittenbergistä maisteriksi valmistuneiden luettelosta. Kuten Heininen itsekin toteaa, Leuvenin matrikkelimerkinnän jälkeen Särkilahden jäljet katoavat

¹⁰¹ Nuorteva 1997, 153.

¹⁰² Kallioinen 2002.

¹⁰³ HFKP I, 165. Aurto, eli aurtua, ruotsiksi örtug eli ortig, oli eräs hopearaha.

¹⁰⁴ Heininen 2007, 43–46.

¹⁰⁵ HArk XII 1892, 435.

seitsemäksi vuodeksi, emmekä tiedä, milloin hän lähti Leuvenistä, tai milloin ja mitä kautta hän palasi kotiin.¹⁰⁶ Tuon seitsemän vuoden aikana hän on hyvin ehtinyt valmistua maisteriksi Leuvenistä tai jostain muusta yliopistosta.

Vuonna 2007 ilmestyi myös Jussi Nuortevan kirjoittama Petrus Särkilahden elämäkerta osana *Kansallisbiografiaa*. Se ei luonnollisestikaan esitä uutta tutkimusta, mutta on hyvä yhteenveto siitä tutkimuksesta, jota Särkilahdesta on esitetty. Elämäkerrassa kerrotaan, että Petrus Särkilahden isä oli Turun porvari Nils Pederinpoika ja äiti Karin Olofintytär, taivassalolaisen Särkilahden tilan omistajan Olof Kirveen tytär. Heistä alkanut suku tunnetaan nuorempana Särkilahti-sukuna, joka käytti vaakunassaan Stiernkors-suvun tunnuksia: ristiä ja tähteä. Äitinsä Marta Nilsintyttären puolelta Karin Olofintytär kuului vanhempaan Stiernkors-sukuun. Nuorteva kertoo Särkilahden opiskelleen Rostockin ja Leuvenin yliopistoissa ja viittaa Juustenin kirjoitukseen, jossa mainitun ”wittenbergiläisen” Nuorteva tulkitsee niin, että Särkilahti oli ensimmäisenä suomalaisena omaksunut evankelisen näkemyksen. Nuorteva katsoo Särkilahden paluun matkalta Margareta Corneliuksentyttären seurassa, jonka kanssa oli ”nähtävästi” solminut avioliiton, merkiksi Särkilahden teologisten näkemysten radikalisoitumisesta. Tässä kohtaa Nuortevan varovainen muotoilu osoittaa hänen olevan tietoinen Särkilahden avioliitosta käydystä kiistasta. Hän myös kertoo Särkilahden toimineen lyhyen aikaa arkkiteininä.¹⁰⁷ Kirjoituksessa esitetyt lähdetiedot ovat hiukan puutteelliset, sillä kaikki kirjoituksessa esitetyt tiedot, kuten Särkilahden tyttären nimi, eivät löydy niiden perusteella.

Reformaation 500-vuotisjuhlan 2017 kunniaksi julkaistussa juhlateoksessa *Pohjoisen reformaatio* (2016) Turun yliopiston oikeushistorian professori Mia Korpiola käsittelee varhaisia pappisavioliittoja ja pappien lasten kiisteltyä perintöoikeutta.¹⁰⁸ Hän kertoo Martin Lutherin, Andreas von Bodenstein von Karlstadtin ja Olaus Petrin solmimista avioliitoista, jotka olivat symbolisena merkinä irtautumisesta katolisesta kirkosta ja sen selibaattisäännöistä papeille. Hän kertoo Ruotsin papiston hyväksyneen pappisavioliiton virallisesti vuonna 1536 Uppsalassa. Vuonna 1541 annettiin kirkollinen säädös *Articuli Ordinantiæ*, jossa todettiin pappien saavan vapaasti avioitua kunniallisten ja hyvämaineisten

¹⁰⁶ Heininen 2007, 43–44.

¹⁰⁷ Nuorteva 2007.

¹⁰⁸ Korpiola 2016, 106–109.

naisten kanssa. Lisäksi Korpiola kuvaa, millaisia vaikeuksia avioliiton solmineet papit ja heidän lapsensa kokivat reformaation alkuaikoina Ruotsissa. Etenkin perinnöttä jääneet muut sukulaiset koettivat haastaa pappien lasten oikeutta periä isänsä. Hän myös nostaa esille kaksi esimerkkiä suomalaisista pappisavioliitoista, joista kiisteltiin vielä vuosikymmeniä myöhemmin oikeuslaitoksessa.

Petrus Särkilahden Korpiola mainitsee palanneen Suomeen 1522 tai 1523 mukanaan emännöitsijänsä Margreta Corneliuksentytär. Korpiola kertoo pariskunnan kihlautuneen mahdollisesti jo Saksassa, ja ainakin tietyissä Turun kirkollisissa piireissä suhdetta pidetyn aviollisena ja Petruksen ja Margretan tytärtä vanhempiansa laillisena perijänä. Korpiola mainitsee, että jos kihlaus tosiaan tapahtui ennen Suomeen paluuta, Särkilahti olisi ensimmäinen pappi Ruotsin valtakunnassa, joka solmi avioliiton reformaation oppien vaikutuksesta, mutta tästä ei hänen mukaansa ole täyttä varmuutta. Korpiola mainitsee myös Särkilahden veljen myöhemmin kiistäneen veljensä kihlauksen tai avioliiton pätevyyden ja tyttären perintöoikeuden, ja asiasta kiistellyn kuningas Juhana III:n edessä vielä 1571, jolloin asia lienee ratkennut Särkilahden tyttären hyväksi. Lähteinään Särkilahtea koskeville tiedoille Korpiola viittaa Petrus Särkilahden vuonna 1524 Taivassalon pappilassa kirjoittamaan testamenttiin, Leinbergin julkaisemaan Juhana III:n kirjeeseen Bertil Erikssonille sekä Nuortevan Petrus Särkilahdesta kirjoittamaan biografiaan, mutta näistä ei kuitenkaan löydy varsinaisia todisteita siitä, että perintökiista olisi ratkennut Särkilahden tyttären hyväksi.

Korpiola mainitsee toisena esimerkkinä kaniikki Jacob Wennen tapauksen, jossa tämän sisaren perillinen Arvid Mattson kiisti Jacob Wennen pojan, pappi Jönsin perimisoikeuden väittämällä Jönsin syntyneen avioliiton ulkopuolella. Tapaus ratkesi lopulta vuonna 1569 Juhana III:n auktoriteetilla ja kirjallisten todisteiden perusteella Jöns Wennen hyväksi. Korpiola lopettaa kirjoituksensa toteamalla: “Käytännössä kesti siis lähes puoli vuosisataa ennen kuin näiden 1520-luvulla solmittujen pappisavioliittojen laillisuus vahvistettiin, vaikka Ruotsin hengellinen sääty oli jo 1536 vahvistanut, että papiston selibaattivaatimus oli kumottu ja kirkonmiesten aviolasten piti olla laillisia perillisiä”.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Korpiola 2016, 106–109.

3 Petrus Särkilahti alkuperäislähteissä

3.1 Opiskelu-aika ja kirkollinen ura

Juustenin maininta, jonka mukaan Petrus Särkilahti saapui Suomeen ensimmäisenä wittenbergiläisten joukosta, on synnyttänyt sitkeän tulkinnan, että hän olisi opiskellut Wittenbergissä. Heinisen mukaan Juustenin käyttämä ilmaisu “wittenbergiläinen” voidaan käsittää laajemmin tarkoittamaan reformaation kannattajaa, kun taas Nuorteva tulkitsee sen tarkoittavan evankelisen näkemyksen omaksunutta. Uskon näiden molempien historioitsijoiden olevan tässä asiassa oikeassa, mutta pohdiskelisin vielä, olivatko sellaiset käsitteet kuten “luterilainen” tai “evankelinen”, jotka meille itsestään selvästi viittaavat Martti Lutherin Wittenbergissä perustaman kristinuskon protestanttisen suuntauksen seuraajaan, jo vakiintuneet Paulus Juustenin kirjoittaessa *piispainkronikkaansa*. Tämä voisi selittää sen, miksi hän olisi käyttänyt tämän suuntauksen kannattajasta nimeä “wittenbergiläinen”. Kuten Heinisen kirjoituksesta kävi ilmi, monet Erasmuskuulijat siirtyivät Lutherin kannattajiksi. Ajatukset ovat ennenkin virranneet yliopistojen välillä, eikä “wittenbergiläisen” opin omaksuminen välttämättä edellyttänyt käyntiä Wittenbergissä.

Heinisen epäily, ettei Särkilahti olisi lainkaan ollut maisteri, lienee turha, sillä kuten Leinbergkin toteaa, Paulus Juustenin lisäksi moni muukin kutsuu Särkilahtea maisteriksi, kuningas Kustaa Vaasa mukaan lukien.¹¹⁰ Lisäksi Jaakko Teitti kutsuu valitusluettelossaan Särkilahtea johdonmukaisesti maisteriksi,¹¹¹ Tammiston pappilan irtaimistoluettelossa häntä kutsutaan “autuaaksi maisteriksi”,¹¹² ja vielä Juhana III:n kirjeessä Bertil Erikssonille¹¹³ häntä kutsutaan maisteriksi. Särkilahti kirjautui Leuvenin yliopistoon 1517, ja vuonna 1524 hän kirjoitti testamenttinsa Taivassalossa. Näiden tapahtumien väliin mahtuu peräti seitsemän vuotta, joiden aikana Särkilahti on ehtinyt valmistua maisteriksi Leuvenistä tai jostain muusta yliopistoista.

¹¹⁰ FMU 6316; 6317; 6318; 6417, KGR XXIV, 520.

¹¹¹ Jaakko Teitin valitusluettelo 1894, 101; 122; 161.

¹¹² BFH III, 417.

¹¹³ HFKP I, 165.

Juustenin *piispainkronikasta* voi lukea Petrus Särkilahden opettaneen ahkerasti Turun tuomiokirkossa ja kouluissa. Reinhold Hausenin kokoamista arkistolähteistä voi nähdä Särkilahden olleen kirjeenvaihdossa kuningas Kustaa Vaasan kanssa. Kirjeenvaihdosta voimme päätellä, millaisia maallisempia tehtäviä Särkilahdella oli kirkon piirissä.

Kuningas Kustaa Vaasa on kirjoittanut kolme samana päivänä, 23. elokuuta 1526, päivättyä kirjettä. Yhdessä kirjeistä, joka on lähetetty Turun piispalle (electus) ja tuomiokapitulille, kuningas kirjoittaa, että hänelle on ilmoitettu tuomiorovasti Jakobin Turussa jättäneen jälkeensä suuren summan rahaa, ja vainajan ohjanneen testamentissaan sen käytettäväksi itse hyväksi katsomallaan tavalla. Kuningas arvelee, että rahat voidaan käyttää parempaan tarkoitukseen, ja käskee, että kun vainajan perilliset, omaiset ja köyhät ihmiset ovat saaneet heille määrätyn osan, loput käytetään valtakunnan velkojen maksamiseen. Maisteri Sild ja maisteri Särkilahti, testamentin toimeenpanijat, saavat täyden vapautuksen kaikista vaatimuksista, jotka voisivat heihin kohdistua testamentin perusteella.¹¹⁴ Toisesta samana päivänä päivätystä kirjeestä ilmenee, että kuningas myöntää Särkilahdelle oikeuden liittää viljelemäänsä Tammiston tilan puolikkaaseen toisen puolikkaan, jonka tämän täti on antanut elatuslahjaksi Naantalın luostarille ja joka on jätetty autioksi.¹¹⁵ Kolmannessa kirjeessä on maisteri Sildille ja maisteri Särkilahdelle kuitti tuomiorovasti Jakobin perinnöksi jättämistä rahoista.¹¹⁶

Tukholmassa 3. kesäkuuta 1528 päivätyssä kirjeessä kuningas Kustaa ilmoittaa saaneensa Petrus Särkilahdelta tiedon, että Turun piispa haluaa tietää, millainen määrä rahaa hänen tulee maksaa kruunulle, ja antaa siitä määräyksen.¹¹⁷ Tammelan kirkolle kuuluneen *Missale Aboensen* alussa on pergamenttimerkintä, jossa on viimeinen elonmerkki Petrus Särkilahdesta tämän suoritettua inventaarion Tammelan pappilassa vuonna 1529.¹¹⁸ Kyse on Tammelan pappilan irtaimistosta, jonka herra Anders Svensson on vastaanottanut edeltäjältään herra Bertililtä ja joka myöhemmin, vuonna 1556, otettiin Mustialan kuninkaankartanoon.

Näistä merkinnöistä voi päätellä, että Petrus Särkilahti on työskennellyt erityisesti kirkon omaisuuden parissa. Hän on todennäköisesti ollut merkittävässä roolissa, kun kirkon

¹¹⁴ FMU 6316.

¹¹⁵ FMU 6317.

¹¹⁶ FMU 6318.

¹¹⁷ FMU 6417.

¹¹⁸ FMU 6483,

omaisuutta on siirretty kruunulle. Se, että Särkilahti on ryhtynyt tällaiseen tehtävään, on saattanut johtua useasta syystä. Se saattaa osoittaa uskollisuutta kuninkaalle. Toisaalta se voi johtua omanvoitonpyynnistä – saihan hän kuninkaalta toisen puolikkaan viljelemästään Tammiston tilasta, ja hänen uransa tuntui olevan nousukiidossa mahdollisesti kuninkaallisen suosion ansiosta. On kuitenkin myös mahdollista, että hän oli omaksunut uskonpuhdistuksen ajatuksia anekaupan evankeliumin vastaisuudesta ja katsoi, ettei kirkon kuulunutkaan saada pitää epäeettisesti hankittua omaisuutta. Ehkä hän näki mahdollisuuden sitoa kuninkaan tiukemmin uskonpuhdistuksen kannalle, jos siihen sisältyi tilaisuus kartuttaa kruunun kirstuja kirkon kustannuksella. Ehkä kyse oli monen syyn summasta.

3.2 Avioliitto, perhe ja perintökiistat

Toisessa luvussa kävi ilmi, että Eric Anthoni on kyseenalaistanut Petrus Särkilahden avioliiton laillisuuden sillä perusteella, että hän kutsuu testamentinsaajaa, Margrete Corneliidotteria, forsiakseen. Kauko Pirinen esitti Särkilahden näin pyrkineen varmistamaan, että hänen kuollessaan hänen vaimonsa saisi perinnön, sillä Ruotsin lainsäädäntö ei tuntenut papin vaimoa tai papin vaimon perimyoikeutta. Tämä on mahdollinen syy sille, miksi Särkilahti olisi kutsunut testamentissaan vaimoan forsiaksi, mutta se ei vielä todista Margrete Corneliidotterin olleen Särkilahden vaimo, vaikka Heininen katsookin, että sille löytyy riittävästi tukea lähteistä. Heininen ei kuitenkaan viittaa muihin lähteisiin kuin Anthoniin ja Piriseen. Myöskään Korpiolan mukaan Särkilahden avioliitosta ei ollut täyttä varmuutta, joten tutkimme tässä asiaa tarkemmin.

Lisätodisteina sille, ettei Petrus Särkilahti olisi ollut laillisesti avioliittoon vihitty, Anthoni esittää, että Petrus Särkilahden veli Gustav on anonut kuningas Juhana III:lta Petrus Särkilahden tyttarelleen perinnöksi jättämiä Tammiston ja Söderlaxin tiloja itselleen perustellen vaatimustaan sillä, ettei tytär ollut avioliitossa syntynyt. Anthoni myös mainitsee, että kuningas Juhana III on suositellut asian tutkimista, mutta asiakirjoja tästä tutkinnasta ei ole löydetty. Anthoni kuitenkin pitää todisteena asian ratkaisemisesta Gustavin hyväksi sitä, että Söderlaxin tila on myöhemmin hänen jälkeläistensä hallussa.

Aiemmin kerrottiin myös, että Karl Gabriel Leinberg jätti avoimeksi kysymyksen Petrus Särkilahden avioliitosta, koska lähteistä ei löytynyt Bertil Erikssonin vastausta Juhana III:n

pyyntöön selvittää Gustav Nilssonin syytöstä, jonka mukaan Petrus Särkilahti ei ollut laillisesti vihitty tyttärensä äidin kanssa.¹¹⁹

Anthoni on usein käyttänyt lähteinään Reinhold Hausenin kokoamia lähde teoksia *Bidrag till Finlands Historia* ja *Finlands Medeltidsurkunder*, joten hänellä on itse asiassa ollut vastaus edessään. Ensiksi mainitun teossarjan viidennestä osasta löytyy Bertil Erikssonin 7. toukokuuta 1572 päivätty vastaus Juhana III:n pyyntöön tutkia Gustav Nilssonin anomuksessa esitettyjä väitteitä. Bertil Eriksson kirjoittaa:

Mitä Hänen Korkeasti Kuninkaallisen Majesteettinsa minulle antamaan määräykseen tulee koskien niitä kolmea tilaa, jotka Gustaf Nilsson Särkilahdesta petollisesti pyrki anastamaan, on kaikki esitetty täysin valheellisesti, sillä hänen kertomuksessaan ei ole mitään totuudenmukaista. Samoin hän on jo aiemmin saanut Hänen Kuninkaalliselta Majesteetiltaan kaksi tilaa¹²⁰, joihin hänellä ei ole ollut mitään oikeutta, ei perinnön, kaupan eikä muunkaan perusteella; tämän voitte te halutessanne antaa kansliassa tarkemmin tutkittavaksi.¹²¹

Jaakko Teitin valitusluettelossa kerrotaan Gustav Nilssonin ja tämän veljien Pávelin ja Månsin omineen itselleen köyhien talonpoikien kalavedet, niityt ja metsät,¹²² mikä, jos pitää paikkansa, sopii hyvin käsitykseen, että Gustav Nilsson oli valmis laajentamaan tiluksiaan häikäilemättömin keinoin. Lisäksi ruotsalaisesta lähde teossarjasta *Konung Gustaf den förstes registratur* löytyy merkintöjä Peter van Akenin ja Petrus Särkilahden kolmen veljen välisestä oikeudenkäynnistä. 28. lokakuuta 1551 päivätystä asiakirjasta käy ilmi, että Peter van Aken on haastanut oikeuteen Petrus Särkilahden kolme veljeä, Gustavin Särkilahdessa, Måns Nilssonin Ristiniemessä ja herra Pávalin Sääksmäellä.¹²³

13. syyskuuta 1553 Hendrik Klassonille, Turun pormestarille ja raadille osoitetussa kirjeessä Kustaa Vaasa määrää, että heidän tulee vielä tarkoin tutkia ja valvoa asia Peter van Akenin ja hänen vastapuolensa välillä koskien edesmenneen herra Petrus Särkilahden jälkeensä jättämää omaisuutta Turussa sekä antaa oikeuden toteutua sen osapuolen hyväksi, jolla on parhaat todisteet ja väärentämättömät todistuskirjat.¹²⁴ Syytä tähän kehotukseen ei ole tarkemmin

¹¹⁹ HArk XII 1892, 434–437.

¹²⁰ Nämä kaksi tilaa ovat mahdollisesti kuningas Juhanan Gustav Nilssonille 24. helmikuuta 1569 myöntämät kaksi kartanoa Tenholassa Lemun pitäjässä. BFH IV 391.

¹²¹ BFH V 26.

¹²² Jaakko Teitin valitusluettelo 1894, 266–268.

¹²³ KGR XXII, 382.

¹²⁴ KGR XXIV, 520.

selitetty, mutta mahdollisesti jompikumpi osapuoli on valittanut kuninkaalle tuomiosta, ja kuningas palauttaa sen raadin käsiteltäväksi. Ei myöskään selviä, mitä omaisuutta Petrus Särkilahti oli jättänyt jälkeensä *Turussa*. Ehkä tällä viitattiin Pyhän Erasmus kiltataloon, jonka Peter van Aken oli aiemmin saanut vaihdossa Petrus Särkilahden Taivassalossa jälkeensä jättämää perintöä vastaan.

Petrus Särkilahden perinnöstä on siis käyty oikeutta jo Kustaa Vaasan aikana vuosina 1551–1553. Perusteena veljesten vaatimukselle on täytynyt olla jo silloin väite, että Petrus Särkilahden tytär oli avioton, sillä avioton lapsi ei perinyt¹²⁵, ja aviottomuus on ainoa kuviteltavissa oleva syy ohittaa rintaperillinen sisarusten hyväksi. Se, että Gustav Nilsson palaa asiaan vielä vuonna 1571, voi merkitä vain sitä, että hän on aiemmin hävinnyt oikeudenkäynnin. Jos hän olisi aikaisemmalla kerralla saanut havittelemansa tilat, hän ei anoisii niitä itselleen kuningas Juhana III:lta. Mahdollisesti hän luotti siihen, että aiempi oikeudenkäynti oli jo unohtunut, ja hän voisi yrittää uudelleen saada maat haltuunsa uudelta kuninkaalta.

Jaakko Teitti on kirjannut valitusluetteloonsa syytöksen, jonka mukaan Petrus Särkilahden veli Pável (tai Paavali) Särkilahti, Sääksmäen kirkkoherra, on antanut polttaa kolme talonpojille kuulunutta latoa Kirstinsarinniemi -nimiseltä niityltä, jättänyt jäljelle vain yhden itseään varten, ja liittänyt niityn Tammiston tilaan, jonka majesteetti on nyt saanut Peter van Akenilta. Teitti kommentoi, että sikäli kun Peter van Akenilla on jotain perittävää heiltä (Petrus Särkilahden veljiltä), olisi sopivampaa, että he antaisivat hänelle jotain äitinsä kautta perittyä, eivätkä anastettua omaisuutta.¹²⁶

Tästä voidaan päätellä, että Tammiston tila on ollut Petrus Särkilahden kuoleman jälkeen jonkin aikaa hänen veljensä Pávelin hallussa, mutta Pável on joutunut luovuttamaan sen Peter van Akenille. Kaikesta päätellen Petrus Särkilahden veljet käyttivät tämän kuoltua tilaisuutta hyväkseen tämän tyttären ollessa vielä alaikäinen ja anastivat Petrus Särkilahden perintötilat, jotka Peter van Aken sai sittemmin oikeuden päätöksellä haltuunsa.

Vaikka varsinaisia oikeudenkäyntiasiakirjoja ei haasteen lisäksi ole säilynyt näihin päiviin, voimme tästä kaikesta tehdä johtopäätöksen, että Peter van Aken ja hänen vaimonsa, Petrus

¹²⁵ Korpiola 2009, 229–261.

¹²⁶ Jaakko Teitin valitusluettelo 1894, 267–268.

Särkilahden tytär, ovat voittaneet oikeudenkäynnin Petrus Särkilahden perinnöstä hänen veljiään vastaan. Voidaan melko varmasti otaksua veljesten väittäneen, että Petrus Särkilahden tytär oli avioton, sillä muuten rintaperillistä ei olisi voinut ohittaa perimysjärjestyksessä. Tästä huolimatta oikeudenkäynti on päätynyt Peter van Akenin ja hänen puolisonsa voittoon. Tästä seuraa, että lain ja oikeuden silmissä Petrus Särkilahden tytär on siis ollut laillinen perillinen, eli myös Petrus Särkilahden avioliitto on ollut pätevä. Saattaa olla, että tämän suurempaa todistetta emme tule löytämään, sillä kuten jo tutkielman johdannossa todettiin, alkuperäislähteitä ei ole säilynyt paljon.

Eric Anthoni esitti vielä todisteena, että ainakin Söderlax oli myöhemmin Gustav Nilssonin jälkeläisten hallussa. Hän viittasi tässä yhteydessä omaan teokseensa *Konflikten mellan hertig Carl och Finland*. Tämän hänen teoksensa mukaan Sörlax tosiaan on Gustav Nilssonin pojan, Ivar Gustavssonin (Stiernkors) hallussa vuonna 1599.¹²⁷ Gustav Nilssonin perunkirjoituksessa 12. elokuuta 1588 ei kuitenkaan mainita jaetun omaisuuden joukossa sen enempää Tammiston kuin Söderlaxinkaan tilaa,¹²⁸ joten Ivar Gustavssonin on täytynyt hankkia se myöhemmin, luultavimmin ostamalla tai vaihtamalla. Rälssi pyrki tavallisesti laajentamaan tiluksiaan päätilansa ympäristössä,¹²⁹ joten on ymmärrettävää, että Ivar Gustavsson on pyrkinyt liittämään perintönä saamaansa (Iso-)Särkilahden tilaan aivan sen vieressä sijaitsevan Söderlaxin eli Sövelaxin¹³⁰ tilan. Riippumatta siitä, miten Ivar Gustavsson hankki Söderlaxin omistukseensa, se ei ole kuulunut hänen isältään saamaansa perintöön.

Jaakko Teitti, tietämättä, että Petrus Särkilahti sai kuninkaalta luvan ottaa toisen puoliskon Tammiston tilasta haltuunsa, mainitsee muistiinpanoissaan tapauksen ainakin kolmasti. Ensiksi hän väittää Petrus Särkilahden ottaneen peräti kaksi tilaa Tammistossa Naantaliln luostarilta ennen Västeråsin resessiä.¹³¹ Toiseksi hän kirjaa “ikuista muistamista varten” Naantaliln luostarilta peräisin olevia maita, joista “ensiksi otti Petrus Särkilahti kaksi tilaa Tammiston kylässä, ennen (Västeråsin) resessiä, vuonna 1526”.¹³² Kolmanneksi hän luettelee tiloja, jotka aateli on “ryöstänyt” Naantaliln luostarilta “ilman kuninkaallisen majesteetin, meidän armollisen herramme, lupaa ja suostumusta”, ja mainitsee ensimmäisenä Petrus

¹²⁷ Anthoni 1937, 403.

¹²⁸ BFH V 481.

¹²⁹ Haggrén & Koskinen 2020, 61.

¹³⁰ nyk. Vuorte.

¹³¹ Jaakko Teitin valitusluettelo 1894, 101.

¹³² Jaakko Teitin valitusluettelo 1894, 122.

Särkilahden ottaneen kaksi tilaa Tammistosta Taivassalosta, ennen Västeråsin resessiä vuonna 1526.¹³³

Kuten aiemmin tuli esille, Jaakko Teitin ja Rasmus Ludvikssonin kokoamasta rekisteristä löytyi myös asiakirja, jossa kerrottiin Särkilahden veljien ottaneen haltuunsa tiloja Petrus Särkilahden ollessa arkkiteininä.¹³⁴ Tällä vihjailtiin selvästi, että Petrus Särkilahti olisi jotenkin myötävaikuttanut asiaan, joka oli tapahtumassa hänestä riippumatta Västeråsin resessissä tehtyjen päätösten seurauksena.¹³⁵ Ei siis liene kaukaa haettava olettaa, että Jaakko Teitti suhtautui vihamielisesti Petrus Särkilahteen. Tämä tekee entistä painavamman hänen todistuksestaan, että Petrus Särkilahti tosiaan oli avioitunut ollessaan Saksassa, sillä vihamielinen todistaja tuskin olisi valehdellut Särkilahden hyväksi. Tosin Teitin todistus ei ole välttämättä tarpeen, koska muutkin asiakirjat osoittavat Petrus Särkilahden avioliiton olleen laillinen.

Mahdollisesti näiden Teitin kirjoitusten perusteella Heininen kuitenkin katsoo, että Petrus Särkilahti veljineen oli ensimmäisten saalistajien joukossa, kun kirkon omaisuutta alettiin perua kruunun ja rälssin hyväksi.

Tarkastellaan vielä Kustaa Vaasan kirjettä, jolla hän myönsi Petrus Särkilahdelle puolikkaan Tammiston tilasta:

Me Kustaa jne. teemme tietäväksi, että kunniallinen mies maisteri Peder Särkilax, Turun kaniikki, on valittanut meille siitä, kuinka hänen äitinsä sisar oli annettu Naantalın luostariin, ja hänen mukanaan oli proventtina¹³⁶ annettu puolet Tammistonimisestä tilasta, joka sijaitsee Taivassalon pitäjässä; ja että mainittu tila on nyt kokonaan rappeutunut ja jäänyt autioksi, ja on samalla vetänyt mukanaan autioksi myös sen toisen puolikkaan, joka hänellä samassa kylässä oli ja on ollut, niin että hän on siten joutunut kantamaan vahinkoa toisen osan mukana myös toisesta. Sen vuoksi hän pyysi meiltä lupaa ja suopeaa mieltä siihen, että hän saisi jälleen ottaa haltuunsa molemmat osat ja rakentaa ne uudelleen sekä sen jälkeen viljellä ja pitää ne hallussaan, koska se on hänen oikeutensa syntyperän ja perinnön nojalla, ja koska luostari on pitänyt mainittua omaisuutta niin kauan, että se on jo kauan sitten ollut riittävä kohtuulliseksi proventiksi sellaisille henkilöille, jotka tavallisesti annetaan

¹³³ Jaakko Teitin valitusluettelo 1894, 161. Tämä kohta lienee sama kuin aikakauslehdessä *Suomi, Tidskrift i fosterländska ämnen* 1858, 165, vaikka jälkimmäisessä kieliasua on modernisoitu julkaisuajan mukaiseksi.

¹³⁴ HArk XV 1898, 119 (II).

¹³⁵ Sitäpaitsi ainakin Gustav Särkilahti näyttää menestyksekkäästi haalineen itselleen kirkon omaisuutta myös veljensä kuoleman jälkeen, joten hän ei ole tarvinnut apua veljeltään.

¹³⁶ Proventti oli keskiajalla luostariin siirtyvän henkilön maksama, hänen elinkustannuksiaan kattava suoritus. Proventti saattoi olla rahaa, kiinteistöjä tai muuta omaisuutta.

luostariin. Tämä ei myöskään meidän mielestämme ole ollut sopimatonta, vaan olemme pitäneet hyvänä sallia asian tapahtua niin kuin on pyydetty; minkä me tällä kirjeellämme suomme ja sallimme, kieltäen ketä tahansa ja jokaista tekemästä hänelle tässä asiassa mitään estettä tai vastarintaa millään tavoin.

Tämän vakuudeksi jne.

Annettu Pyhän apostoli Bartolomeuksen aattona.¹³⁷

Jaakko Teitin tiedot eivät vaikuta kovin tarkoilta, sillä hän väittää Petrus Särkilahden ottaneen luvatta Naantalın luostarilta kaksi tilaa Tammistosta,¹³⁸ kun taas Kustaa Vaasan kirjeestä ilmenee, että Särkilahti sai kuninkaan suostumuksella haltuunsa puolikkaan tilasta sen lisäksi, jonka hän jo ennestään omisti. Tilan joutuminen “autioksi” ei myöskään tuohon aikaan yleensä tarkoittanut sitä, että se olisi ollut asumaton, kuten sana nykyisin ymmärretään, vaan sitä, ettei tila ollut veronmaksukykyinen. Tällöin kruunu saattoi antaa sen viljeltäväksi uudelle asukkaalle, liittää sen naapuritilaan tai läänittää sen rälssimiehelle.¹³⁹ Tammiston tila, joka oli periytynyt rälssisuvussa ja josta puolet oli luovutettu luostarille, ei kuitenkaan todennäköisesti ollut veronmaksuvelvollinen. Tässä tapauksessa “autiolla” onkin ehkä tarkoitettu sitä, että tila oli viljelemätön. Näin ollen kyse ei niinkään olisi ollut Västeråsin resessin kaltaisesta poikkeuksellisesta kirkon maiden siirtämisestä kruunun ja rälssin haltuun, vaan pikemminkin siitä, että kuningas käytti kruunulle lain mukaan kuulunutta valtaa antaa autioitunut tila uudelle haltijalle. Tämä vaikuttaa myös kohtuulliselta ja ymmärrettävältä ratkaisulta, koska tilan toinen puolikas oli laiminlyöty ja aiheutti vahinkoa Petrus Särkilahdelle; laiminlyöty puolikas heikensi myös hänen omistamansa puolikkaan asemaa. Särkilahdella oli kuitenkin perhe elätettävänä, ja kirkon omaisuutta – ja sitä kautta myös pappien toimeentuloa – leikattiin ankarasti, joten hänen oli puolustettava niitä tuloja, jotka hänellä oli. Söderlaxin tilasta, joka oli osa Petrus Särkilahden tyttärelleen jättämää perintöä, tiedetään, että Petrus Särkilahden äidinpuoleinen esi-isä Nils Olofsson Stjernkors on saanut tilan vaihdossa sisarustensa kanssa.¹⁴⁰ Tämän tutkielman puitteissa ei kuitenkaan ollut mahdollista selvittää tietoa siitä, miten tila oli joutunut kirkon omistukseen (tai oliko se ylipäänsä koskaan ollut

¹³⁷ FMU 6317.

¹³⁸ Jaakko Teitin valitusluettelo 1894, 101; 122; 161.

¹³⁹ Jutikkala 1958, 115–128.

¹⁴⁰ FMU 2792.

kirkon omistuksessa), joten lienee tällä kertaa tyydyttävä Leinbergin tietoon siitä, että Särkilahti oli ottanut Tammiston ja Sövelaxin tilat luostarilta.¹⁴¹

Leinbergin mainitsemat Siusluoto¹⁴² Taivassalosta sekä Ukkila¹⁴³ Vehmaalta jäävät arvoitukseksi, sillä niiden toisaalta sanotaan päätyneen Petrus Särkilahdelta tämän veljen Gustav Särkilahden omistukseen. Herää kysymys, miksi nämä kaksi tilaa, mikäli edes olivat Petrus Särkilahden omistuksessa, olisivat jääneet Gustaville, kun Tammisto ja Sövelax jouduttiin palauttamaan Petrus Särkilahden tyttären miehelle. Lisäksi outoa on, että Jaakko Teitin valitusluettelon mukaan Ukkilan otti Naantalin luostarilta Ivar Fleming.¹⁴⁴ Joka tapauksessa vaikuttaa siltä, ettei Petrus Särkilahti kuulunut ainakaan pahimpiin saalistajiin, varsinkin kun vertaa hänen kahta tilaansa Gustav Särkilahden perukirjassa mainittuihin lukuisiin tiloihin.¹⁴⁵

Maisteri Jacob Wennen perinnöstä käyty oikeustaistelu, jota aiemmin sivuttiin Anthonin ja Korpiolan kohdalla, muodostaa kiinnostavan rinnakkaistapauksen Petrus Särkilahden perinnöstä käydylle oikeustaistelulle, mutta tapauksilla on myös suoria yhteyksiä toisiinsa. Kuten Anthoni kertoo, todisti Jaakko Teitti Wennen tapauksessa, että Teitin tullessa Turkuun Suomessa ei ollut ainuttakaan pappia, joka olisi ollut aviossa, lukuun ottamatta Petrus Särkilahtea.¹⁴⁶ Lisäksi Petrus Särkilahden veli Gustav Särkilahti toimi myöhemmin todistajana Teitin tunnustaessa vankilassa istuessaan repineensä Jöns Wennen Arvid Mattssonille kirjoittaman sovintokirjeen, koska Jöns Wenne oli kertonut kirjoittaneensa sen Arvid Mattssonin pakottamana.¹⁴⁷ Gustav Särkilahti siis tunsu henkilökohtaisesti Arvid Mattsonin sekä Wennen tapauksen, joten voi otaksua, että hän on saanut Arvid Mattsonin Jöns Wenneä vastaan käymästä oikeustaistelusta rohkaisua omille vaateilleen Petrus Särkilahden perintöön.

Kuten aiemmin on todettu, Petrus Särkilahden vävyn henkilöllisyyden tarkempi määrittely edellyttää kahden Peter van Aken -nimisen henkilön erottamista toisistaan. Lähteissä nimittäin

¹⁴¹ HArk XII 1892, 434–437.

¹⁴² Leinberg 1890, 409.

¹⁴³ Leinberg 1890, 418–419.

¹⁴⁴ Jaakko Teitin valitusluettelo 1894, 28; 103; 124; 163.

¹⁴⁵ BFH V 481.

¹⁴⁶ BFH IV 320.

¹⁴⁷ BFH IV 390.

esiintyy sekä vanhempi että nuorempi Peter van Aken, joiden toimet ja asema Turussa näyttävät osittain limittyvän. Jompikumpi heistä toimi pormestarina jo 1520-luvulla, mutta lähdeaineisto antaa aihetta olettaa, että kyse ei ole yhdestä ja samasta henkilöstä, vaan kahdesta eri sukupolveen kuuluvasta miehestä, jotka ovat vuorollaan tai rinnakkain toimineet kauppiaina ja mahdollisesti molemmat myös kaupungin johdossa. Lähteistä syntyy vaikutelma, että ”Peter van Aken” -niminen henkilö on ollut pormestarina 1525–1526¹⁴⁸ ja jälleen 1531–1532¹⁴⁹, mutta mahdollisesti kumpikin Peter van Aken on toiminut pormestarina vuorollaan.

Voidaan olettaa, että vanhempi Peter van Aken oli naimisissa Elseby Jakobsdotterin kanssa¹⁵⁰ ja että nuorempi, Petrus Särkilahden tyttären puoliso, oli heidän poikansa. Tulkintaa tukee paitsi lähteiden kronologinen tarkastelu myös niiden tapa erotella ”nuori” Peter van Aken puhuttaessa Petrus Särkilahden vävystä, mikä on helpoimmin ymmärrettävissä kahden samannimisen henkilön kautta.

Kysymystä van Akenien alkuperästä valaisee Turun raadin Tallinnan raadille 27. syyskuuta 1526 lähettämä kirje,¹⁵¹ jossa mainitaan, että pormestari Peter van Akenin valtuutettu oli saapunut ”keisarillisesta Akenin kaupungista”. Ilmaus viittaa mitä ilmeisimmin Reininmaan Aacheniin, joka alasaksan murteilla ja hollanniksi tunnetaan Akenina, joka oli keisari Kaarle Suuren keskeinen asuin- ja hallintokaupunki ja joka toimi Saksan kuninkaiden kruunajaiskaupunkina vuoteen 1531 saakka. Saksan kuninkaat saivat tavallisesti paavilta myös Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan keisarin arvon, joten oli perusteltua kutsua juuri Aachenia keisarilliseksi kaupungiksi. Tämä tekee epätodennäköiseksi tulkinnan, jonka mukaan van Akenit olisivat olleet kotoisin Sachsen-Anhaltin Akenista Elben varrelta. Vaikka van Aken -nimisiä henkilöitä tiedetään olevan lähtöisin myös tältä alueelta, mikään käytettävissä oleva aineisto ei osoita heidän olleen sukua Turussa vaikuttaneille henkilöille. Sen sijaan Turun raadin Tallinnan raadille lähettämän kirjeen perusteella on johdonmukaista päätellä, että vanhempi Peter van Aken oli lähtöisin nimenomaan Reininmaan Aachenista, josta myös hänen sukunsa nimi on peräisin.

¹⁴⁸ FMU 6231; 6326.

¹⁴⁹ KGR VII, 549; BFH III 19; 594.

¹⁵⁰ BFH III 170; KGR XIII 316–317.

¹⁵¹ FMU 6326.

Nuoremman Peter van Akenin asemaa ja toimintaa voidaan tarkastella myös omaisuuskysymysten kautta. Vuonna 1546 hän vetosi kuninkaan sihteeriin saadakseen turvatuksi oikeutensa niin sanottuun Pyhän Erasmuksen tonttiin Turussa, jonka kuningas oli hänelle lahjoittanut.¹⁵² Tämän viitanee samaan kivitaloon, jonka hänen kerrotaan jo edellisenä vuonna vaihtaneen Tammiston ja Söderlaxin tiloihin, jotka hänen vaimonsa oli perinyt isältään Petrus Särkilahdelta.¹⁵³ Näin ollen on perusteltua tulkita, että nuorempi Peter van Aken sai haltuunsa Erasmuksen kiltatalon juuri tämän vaihdon seurauksena.

Edellä esitetyn perusteella voidaan tehdä neljä toisiinsa liittyvää johtopäätöstä. Ensinnäkin Petrus Särkilahden tytär ei ollut naimisissa vanhemman vaan nuoremman Peter van Akenin kanssa. Toiseksi vanhempi Peter van Aken oli mitä todennäköisimmin lähtöisin Reininmaan Aachenista eikä Sachsen-Anhaltin Akenista. Kolmanneksi voidaan päätellä, että ainakin vanhempi Peter van Aken toimi pormestarina. Neljänneksi nuoremman Peter van Akenin Turussa sijainneen Erasmuksen kiltatalon omistuksen voidaan todeta perustuneen vaihtoon, jossa vastikkeena olivat hänen puolisonsa Taivassalosta perimät tilat. Nämä tulkinnat selventävät yksittäisiä henkilösuhteita sekä auttavat ymmärtämään Petrus Särkilahden perinnön siirtymistä ja siihen liittyneitä oikeudellisia kiistoja.

¹⁵² BFH III 253.

¹⁵³ HFKP I: 165.

4 Lopuksi

Tutkimalla alkuperäislähteitä voimme päätellä kohtuullisella varmuudella joitain seikkoja Petrus Särkilahdesta. Tiedämme, että Särkilahti ei koskaan kirjoittautunut Wittenbergin yliopistoon tai valmistunut sieltä maisteriksi, mutta emme tiedä, vierailiko hän siellä muuten kuulemassa Lutheria ja Melanchthonia vai saiko hän “wittenbergiläiset” vaikutteensa jostain muuta kautta. Vaikka emme tiedä, mistä yliopistosta hän valmistui maisteriksi, tiedämme, että häntä elinaikanaan ja sen jälkeen ainakin pidettiin maisterina, sillä Paulus Juusten, Kustaa Vaasa, Jaakko Teitti ja Juhana III kutsuvat häntä maisteriksi.

Meillä on perusteltu syy uskoa, että Petrus Särkilahti tosiaan oli solminut avioliiton oleskellessaan Saksassa vuosien 1516 ja 1524 välillä, tai ainakin hänen katsottiin Ruotsissa käydyissä oikeudenkäynneissä tehneen niin, sillä Särkilahden vävyn ja veljien välisten oikeudenkäyntien lopputuloksesta voidaan päätellä, että hänen tyttärensä on katsottu lailliseksi perilliseksi. Emme voi varmasti tietää, solmittiinko avioliitto Leuvenissä vai jossain muussa Saksan kaupungissa, johon Särkilahti mahdollisesti siirtyi opiskelemaan Leuvenistä.

Voimme myös todeta lähteiden perusteella, että Petrus Särkilahden vävy oli nuorempi Peter van Aken, Aachenista Turkuun muuttaneen Peter van Aken vanhemman poika, ja että hän vaihtoi Petrus Särkilahden tyttarelleen Taivassalosta jättämät perintötilat Pyhän Erasmuksen kiltataloon Turusta.

Huomaamme, kuinka käsitykset Petrus Särkilahdesta ovat muuttuneet aikojen kuluessa sen perusteella, mitä lähteitä on ollut käytettävissä. Aluksi ainoa tieto Petrus Särkilahdesta oli se, mitä Paulus Juusten hänestä *Piispainkronikassaan* kertoi. Juustenin hieman epäselvän ilmaisun perusteella monet myöhemmät historioitsijat Messeniuksesta alkaen päättelivät Särkilahden opiskelleen Wittenbergissä ja tekivät tästä vielä pidemmälle vedetyn johtopäätöksen, että hän oli Lutherin ja Melanchthonin oppilas. Tämä varmastikin myös sopi monien kirkkohistorioitsijoiden kertomukseen siitä, että reformaatio olisi saapunut Suomeen suoraan alkulähteiltään Wittenbergistä. Tutkimuksen ansiosta on kuitenkin löytynyt todisteita, ettei Särkilahti kirjoittautunut Wittenbergiin tai valmistunut sieltä, mutta hänen opiskelustaan Rostockissa ja Leuvenissä on sen sijaan löytynyt todisteita. Vaikka hän ei todennäköisesti

ollut suoraan Lutherin oppilas, hän on todennäköisesti ollut Erasmus Rotterdamilaisen oppilas, ja myöhemmin omaksunut vaikutteita Lutherilta.

Nykylukijalle voi tuntua merkityksettömältä, oliko Petrus Särkilahti loppujen lopuksi naimisissa Margrete Cornelijdotterin kanssa vai oliko kyseessä katolisille papeille tyypillinen avoliiton omainen järjestely, mutta koska Särkilahdesta tiedetään niin vähän, tämä on ollut ratkaiseva todiste hänen roolistaan suomalaisessa reformaatioissa. Tämä tulee erityisesti esille sellaisten historioitsijoiden kirjoituksista kuten Herman Råbergh, joka pitää avioliiton solmimista osoituksena Särkilahden radikaalista suhtautumisesta reformaatioon, sekä Eric Anthoni, joka katsoi osoittaneensa, ettei Särkilahti ollut solminut avioliittoa lainkaan, ja oli siksi reformaation kannalta merkityksetön. Koska Leuvenistä ei ole kirkonkirjoja ajalta, jonka Petrus Särkilahti oleskeli Saksassa, tulevat ratkaiseviksi todisteiksi hänen avioliitostaan ne asiakirjat, jotka ovat säilyneet hänen jättämästään maallisesta perinnöstä ja siitä käydystä oikeustaistelusta. K.G. Leinberg onnistui 1800-luvun lopulla kokoamaan lähes kaikki tarvittavat palaset. Niistä kävi ilmi, että Petrus Särkilahden tytär oli perinyt isänsä, mikä tuon ajan lainsäädännössä edellytti, että hän oli syntynyt avioliitossa. Kuitenkin Leinberginkin kokoama tieto unohtui osittain myöhemmiltä historioitsijoilta, jotka eivät olleet tietoisia siitä, että näistä todisteista ilmeni Petrus Särkilahden vävyn olleen nimenomaan nuori Peter van Aken, eikä tämän isä, vanhempi Peter van Aken. Myös Petrus Särkilahden kytkeytyminen sukuunsa on kokenut muutoksia, kun jotkin tutkijat ovat pelkkien arvailujen sijaan käyttäneet todisteita. Historian horisontti on siirtynyt, kun Petrus Särkilahdesta säilyneitä todisteita on tulkittu uudella tavalla toistensa valossa. Joitain uusia todisteita Petrus Särkilahdesta on löydetty, mutta toisia unohdettu. Ja todisteet, jotka on sivuutettu, ovat historioitsijoiden sokeita pisteitä, sillä niiden sivuuttaminen on johtanut usein virheellisiin tulkintoihin.

Tätä tutkimusta tehdessäni olin yhteydessä Belgian valtionarkiston Leuvenin pisteeseen (Rijksarchief Leuven) kysyäkseeni, olisiko heillä kirkonkirjoja Leuvenistä vuosilta 1517–1524. Vastauksessaan he kertoivat, ettei Leuvenistä ole olemassa vuotta 1550 vanhempia kirkonarkistoja. Sen sijaan Leuvenin kaupunginarkistolla (Stadsarchief Leuven) on olemassa kaupungin oikeusistuimen (schepenbank) asiakirjoja, mukaan lukien tilikirjoja, joissa on tietoja kaupungissa kiinteistöjä omistaneista ja vuokranneista henkilöistä. Jos Petrus Särkilahti olisi vuokrannut kaupungista talon, asiakirjasta saattaisi ilmetä myös hänen puolisonsa. Tulevan tutkimuksen tehtäväksi jää tämän selvittäminen. Se ei olisi ratkaiseva todiste

Särkilahden avioliiton laillisuudesta, sillä nykyisetkin todisteet osoittavat parin olleen laillisesti naimisissa, mutta tällainen todiste kuitenkin osoittaisi, että Särkilahti oli avioitunut juuri Leuvenissä, ja kertoisi jotain hänen vuosistaan Leuveniin saapumisen 1517 ja Taivassalossa kirjoitetun testamentin 1524 välissä.

Petrus Särkilahden nimeä voisi yrittää etsiä myös vuosien 1517–1524 välillä maisteriksi valmistuneiden luetteloista eri yliopistoista. Leuvenin yliopisto tuntuisi ilmeisimmältä, joskin on huomattava, että sen kirjasto ja arkistot kärsivät vakavia vahinkoja molempien maailmansotien aikana. Baselin yliopisto olisi mahdollinen, jos Särkilahti seurasi Erasmus RotterdAMILAISTA kaupunkiin. Myös niitä yliopistoja, joissa Lutherin ajatuksilla oli kannatusta ennen Särkilahden paluuta Suomeen voisi tutkia, sillä opiskelu niissä selittäisi Särkilahden Lutherilta saamat vaikutteet. Rostockin yliopisto ei ilmeisesti ollut omaksunut luterilaisuutta ennen kuin Särkilahti palasi Suomeen, mutta olisi mahdollista, että Särkilahti palasi Leuvenistä sinne.

Tulevia tutkijoita saattaisi myös kiinnostaa selvittää, mitä tapahtui Pyhän Erasmuksen kiltatalolle Peter van Akenin jälkeen. Näistä tiedoista voisi selvittää, oliko Peter van Akenilla ja Petrus Särkilahden tyttärellä perillisiä, joiden kautta Petrus Särkilahden suku ehkä edelleenkin jatkuu.

Vielä yksi mahdollinen tutkimuskohde olisi Jaakko Teitin ja Rasmus Ludvikssonin muistiinpanot Suomen aatelia vastaan tehdyistä valituksista. Näistä ilmestyi vuonna 1894 Kustavi Grotenfeltin toimittama, Suomen Historiallisen Seuran julkaisema kokoomateos nimellä *Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelista vastaan v. 1555–1556*, mutta kuten *Suomi, Tidskrift i fosterländska ämnen* -lehden vuoden 1858 numerossa julkaistuista sekä K.G. Leinbergin Ruotsin Kamariarkistosta kopioimista ja *Historiallisessa arkistossa* 1800-luvun lopulla julkaisemista asiakirjoista käy ilmi, se ei ole läheskään täydellinen. *Teitin valitusluettelon* käyttö edellyttää jatkuvaa lähdekritiikkiä, koska siinä vaikuttaa olevan useita virheitä, eikä Teitti tunnu olleen erityisen puolueeton, mutta siitä huolimatta täydennetty laitos voisi tuoda arvokasta lisämateriaalia 1500-luvun tutkimukseen, mahdollisesti myös Petrus Särkilahtea koskien.

Lähteet

Alkuperäisaineisto

Bidrag till Finlands historia I–V. Toim. Reinhold Hausen. Finlands statsarkiv, Helsingfors 1881–1917. (BFH)

Finlands Medeltidsurkunder I–VIII. Toim. Reinhold Hausen. Finlands statsarkiv, Helsingfors 1910–1935. (FMU)

Handlingar rörande Sveriges Historia: Konung Gustaf den förstes registratur I–XXIX. Toim. Johan Axel Almquist. Riksarkivet, Stockholm 1861–1916. (KGR)

Handlingar rörande finska kyrkan och presterskapet I. Toim. Karl Gabriel Leinberg. Tekijä, Jyväskylä 1892. (HFKP)

Handlingar till upplysning af Finlands häfder I–X. Toim. Adolf Iwar Arwidsson. P.A. Norstedt & Söner, Stockholm 1846–1858.

Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelista vastaan v. 1555–1556. Toim. Kustavi Grotenfelt. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1894.

Juusten, Paavali: *Suomen piispainkronikka.* Alkuteos: *Catalogus et ordinaria successio Episcoporum Finlandesium.* Suom. ja selitykset Simo Heininen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1988.

Historiografinen aineisto ja tutkimuskirjallisuus

A.D.: Suomen Muistettavat Miehet. *Suometar* 51/1853.

Anrep, Gabriel: *Svenska adelns ättar-taflor, fjerde afdelningen.* P.A. Norstedt & Söner, Stockholm 1864.

Anthoni, Eric: *Konflikten mellan hertig Carl och Finland: avvecklingen och försoningen.* Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 1937.

Anthoni, Eric: Peder Särkilax och hans bild i den historiska framställningen. *Historisk tidskrift för Finland* 38. Toim. Eric Anthoni. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 1953.

Anthoni, Eric: Några uppgifter om brott mot celibatsbudet i Finland särskilt mot slutet av medeltiden. *Historisk tidskrift för Finland* 51. Toim. Eric Anthoni. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 1966.

Biografinen nimikirja: elämäkertoja Suomen entisiltä ja nykyajoilta. Toim. Suomen Historiallinen Seura. G.W. Edlund, Helsinki 1879–1883.

Carpelan, Tor: Peder Särkilaks jämte fyra andra studerande från Finland vid universitetet i Louvain. *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 15–18*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 1936.

Danielsbacka, Mirkka; Hannikainen, Matti O. ja Tepora, Tuomas: Johdanto: Tutkimuksen työkalut. *Avaimia menneisyyteen: opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Toim. Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen ja Tuomas Tepora. Gaudeamus, Helsinki 2022.

Gadamer, Hans-Georg: *Truth and Method*. Alkuteos: *Wahrheit und Methode*, 1960. Englanniksi kääntäneet Joel Weinsheimer & Donald G. Marshall. 2. uudistettu käännös. Continuum, London & New York (1989) 2006.

Grotenfelt, Kustavi: Suomalaiset ylioppilaat ulkomaan yliopistoissa ennen v. 1640. *Historiallinen Arkisto XIII*. SHS, Helsinki 1894, 96–125.

Grotenfelt, Kustavi: *Kuvallinen Suomen historia vanhimmista ajoista nykyaikaan saakka. Kolmas osa, Suomen historia uskonpuhdistuksen aikakaudella 1521–1617*. Gummerus, Jyväskylä 1902.

Haggrén, Georg & Koskinen, Ulla: Aineellinen maailma. *Aatelin historia Suomessa*. Toim. Haikari, Janne et al. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki 2020.

Heininen, Simo: *Nuori Mikael Agricola*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1976.

Heininen, Simo: Paavali Juusten ja Suomen piispainkronikka. Teoksessa *Paavali Juusten, Suomen piispainkronikka*. Suom. ja selitykset Simo Heininen. SKS, Helsinki 1988.

Heininen, Simo: *Mikael Agricola: elämä ja teokset*. Edita, Helsinki 2007.

Historiallinen arkisto IX (HArk). Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1886.

Historiallinen arkisto XII (HArk). Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1892.

Historiallinen arkisto XIII (HArk). Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1894.

Historiallinen arkisto XV (HArk). Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1898.

Ihalainen, Pasi & Valtonen, Heli: Sanasto. *Sanat siltana menneeseen: kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa*. Toim. Pasi Ihalainen & Heli Valtonen. Gaudeamus, Helsinki 2022.

Jutikkala, Eino: *Suomen talonpojan historia*. 2. uudistettu painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki (1942) 1958.

Kallioinen, Mika: Aken, Peter van. (mainitaan 1514–1559). 2002. *Kansallisbiografia*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 21.1.2026) <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-008001>

Kansallinen elämäkerrasto. 5. osa, S–Ö. Toim. Kaarlo Blomstedt. Suomen historiallinen seura, Porvoo 1934.

Karonen, Petri: *Pohjoinen suurvalta: Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. 3. uudistettu painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki (1999) 2008.

Kellgren, Herman; Tengström, (Johan) Robert & Tigerstedt, Karl (Konstantin): *Fosterländskt album*. III. A.C. Öhmans förlag, Helsingfors 1847.

Korpiola, Mia: *Between Betrothal and Bedding Marriage Formation in Sweden 1200–1600*. Brill, Leiden/Boston 2009. <https://dokumen.pub/between-betrothal-and-bedding-marriage-formation-in-sweden-1200-1600-9004173293-9789004173293.html>

Korpiola, Mia: Varhaiset pappisavioliitot ja pappien lasten kiistelty perintöoikeus. *Pohjoinen reformaatio*. Toim. Meri Heinonen & Marika Räsänen. Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies & Turun Historiallinen Yhdistys, Turku 2016, 106–109.

Leinberg, K.G.: *De finska klostrens historia*. Finska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 1890.

Malin, Aarno: Eräs tieto Pietari Särkilahdesta. *Historiallinen aikakauskirja 1925*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1925.

Messenius, Johannes: *Suomen, Liivinmaan ja Kuurinmaan vaiheita*. Alkuteos: *Scondia Illustrata, tomus X seu Chronologia de rebus Venedarum Borealium ad Scondiam jure pertinentium, scilicet Finnorum, Livonum, et Curlandorum, ab ipso fermè orbis diluvio, ad annum Christi MDCXXVIII gestis* (1700–1705). Suom. Martti Linna, Jorma Lagerstedt & Erkki Palmén. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1988.

Messenius, Johannes: *Suomen riimikronikka*. Alkuteos: *Rimkrönika om Finland och dess inbyggare* (1774). Suom. Harry Lönnroth & Martti Linna. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.

Nikula, Oscar & Nikula, Sigrid: *Turun kaupungin historia 1521–1600 I–II*. Turun kaupunki, Turku 1987.

Nuorteva, Jussi: *Suomalaisten ulkomainen opinkäynti ennen Turun akatemian perustamista 1640*. Suomen Historiallinen Seura : Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 1997.

Nuorteva, Jussi: Särkilahti, Petrus. 2007 *Kansallisbiografia*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 21.1.2026) <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000290>

Pirinen, Kauko: *Turun tuomiokapituli keskiajan lopulla*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1956.

Pirinen, Kauko: *Turun tuomiokapituli uskonpuhdistuksen murroksessa*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 1962.

Porthan, Henrik Gabriel: *Henrici Gabrielis Porthan opera selecta, pars prima: M. Pauli Juusten episcopi quond. Aboënsis, chronicon episcoporum Finlandensium, : annotationibus et apparatu monumentorum illustratum. Disputationibus academicis proposuit. Finska Litteratur-sällskapet, Helsingfors 1859*.

Porthan, Henrik Gabriel: *Valitut teokset*. Suom. Iiro Kajanto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1982.

Ramsay, Jully: *Fräresläkter i Finland intill Stora ofreden 1–4*. Förslagsaktiebolaget Söderström & C:o, Helsingfors 1909–1916.

Råbergh, Herman: *De reformatöriska ideernas utveckling i Finland intill framträdandet af Agrikolas finska översättning af Nya Testamentet*. Väitöskirjoja y.m. (yhteissidos), J.C. Frenckell & Son, Helsingfors, 1880.

S.E. (Sven Gabriel Elmgren): Peder Särkilax. *Finlands minnesvärde män: Samling af lefnadsteckningar. I. bandet*. Toim. Matthias Akiander. J.C. Frenckell & Son, Helsingfors 1853–1854.

Suomi, Tidskrift i fosterländska ämnen. 1858. Finska Litteratur-Sällskapets förlag, Helsingfors 1859. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/498484>

Topelius, Zacharias: *Boken om vårt land : en tvåspråkig kommenterad utgåva / Maamme kirja: kommentoitu kaksikielinen editio / Zacharias Topelius; toim. Sakari Katajamäki*. Ruotsinkielinen alkuteos Zacharias Topelius: *Boken om vårt land* julkaistu (1875) ja Paavo Cajanderin uudistama suomennos *Maamme kirja* (1878). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Svenska litteratursällskapet i Finland, Riika 2019.

Väisänen, Maija: Leinberg, Karl Gabriel. 2001. *Kansallisbiografia*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997–. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-006193>